

U

Barns platser på kartan

En reflekterande essä om barns egna platser i staden
och platser planerade för barn, med utgångspunkt i
lekplatsens historia

Karin Jonsson

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp, 2011

Examensarbete Landskapsarkitektprogrammet

30 hp, Avancerad nivå E

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap Sveriges Lantbruksuniversitet, område Landskapsarkitektur, Alnarp 2011

Titel: Barns platser på kartan - en reflekterande essä om barns platser och platser för barn med utgångspunkt i lekplatsens historia.

English title: Childrens places in the map - a reflecting essay about childrens places and places for children basing on the history of the playground.

Författare: Karin Jonsson

Handledare: Maria Kylin, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Fakulteten för landskapsplanering, trädgård och jordbruksvetenskap, området för landskapsarkitektur

Biträdande handledare: Kenneth Olwig, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Fakulteten för landskapsplanering, trädgård och jordbruksvetenskap, området för landskapsarkitektur

Examinator: Märit Jansson, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Fakulteten för landskapsplanering, trädgård och jordbruksvetenskap, området för landskapsarkitektur

Biträdande examinator: Åsa Ahlklo, Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp
Fakulteten för landskapsplanering, trädgård och jordbruksvetenskap, området för landskapsarkitektur

Kurstitel och program: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, 30 hp, Landskapsarkitektprogrammet

Huvudämne: Landskapsarkitektur

Omfattning: 30 hp, nivå Avancerad E

Kurskod: EX0545

Nyckelord; Lekplatshistoria, lekplats, barn, utemiljö, barns utemiljö, barns egna platser, platser för barn, kartor, planer

Keywords: Playgroundhistory, playground, children, outdoor environment, childrens outdoor environment, childrens places, places for children, maps, plans

Omslagsbild: Karta över Malmö från 1945 som visar antalet barn per kvarter, där en ring betyder 20 barn.

Förord

Detta dokument är produkten av ett examensarbete för masterexamen/yrkesexamen på Landskapsarkitektprogrammet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp.

Arbetet är på avancerad nivå E och ger 30 hp, motsvarande ca 800 timmars studier.

Tack!

Till mina handledare, Maria Kylin och Kenneth Olwig som kommit med bra tips och hjälpt mig igenom exjobbstiden.

Till studiegruppen, som bidragit med klokskap, perspektiv och roliga stunder under skrivandets vedermödor.

Till alla vänliga människor på arkiv och andra institutioner som hjälpt mig att ta fram det material jag behövt.

Till min familj.

Sammanfattning

Barn finns i våra städer, i massor, och har funnits där i alla tider. Men var finns det plats för dem? Hur har de ytor som finns tillgängliga för barn ändrat sig genom historien? Och hur länge har det funnits platser i staden specifikt planerade för barn?

Kartan är en representation av verkligheten, den verklighet som den är ritad i. Vad som finns med och varför beror på många saker, vad är syftet med kartan, för vem är kartan ritad och vem ska titta på den? Med detta i åtanke när man tolkar och reflekterar kring historiskt kartmaterial kan man ana hur barns egna platser i staden har ändrat sig genom åren.

Fallstudierna som inleder mitt arbete har visat att barns platser har förändrats genom åren, barn har, beroende på olika faktorer, fått mindre och mindre plats att vistas på. De två kvarter som undersökts skiljer sig från varandra på många sätt. Detta gör det intressant att jämföra dem med varandra och se hur barns platser i dessa kvarter har ändrats och utvecklats, eller avvecklats.

I efterföljande del av arbetet har jag valt att titta på barns platser och platser för barn ur ett historiskt perspektiv. Dessa innefattar allt från hur naturen fungerar och har fungerat som lekplats, till lekplatsens och lekredskapens historia.

Att i sin vardag ha tillgång och kontakt med naturen har länge varit en självklar sak för de flesta barn i Norden. Men nu tyder mycket på att barn tillbringar generellt mindre tid utomhus än för bara några decennier sedan. Barns tillfällen att vistas spontant i grönområden blir allt färre, det spontana i utevistelsen går förlorat! Samtidigt visar forskning att minnen från barndomen ofta utspelar sig utomhus, från hemliga platser och naturen.

Gatan har i gamla tiders Sverige varit en viktig plats för lek och barns utveckling, jämförbart med den roll gatan spelar för barn i utvecklingsländer. Men platser speciellt planerade för barn har inte varit en självklarhet i mer än hundra år. På de historiska kartorna syns ofta obebyggda tomter i stadsbilden, och det som är inritat behöver

inte heller vara det som finns på platsen, många kartor visade det man planerade att bygga. Dessa områden tjänade sannolikt, i likhet med gatorna, som lekområden för kvarterets barn, vilket kan jämföras med idag när dessa platser kanske inte ens är tillåtna för barn att vistas på.

Lekplatsen som begrepp infördes av Friedrich Fröbel i 1830-talets Tyskland. Fysisk aktivitet blev tidigt en viktig del i lekplatsens utformning. Man ville tidigt främja det sportiga sunda levernet, men man ville inte bara uppmuntra "rätt" sorts lek, utan också stoppa "fel" sorts lek. Träning ansågs vara viktigare än fantasi. Så småningom började man förstå att leken var viktig i sig, och lekplatser blev just platser för lek. Så långt som fram på 1970- och 80-talet såg lekplatserna fortfarande ut som de gjort vid seklets början, med de vanligaste redskapen, gungor, sandlåda och rutschkana. Men nu började man också identifiera lek som något mer än bara tidsfördriv, man förstod att det var en viktig del i barns utveckling.

Problemet med att skapa platser för barn kan ses som två sidor av samma mynt. Dels kan man se det som att samhället och vuxenvärlden vill kompensera barnen för de värden man anser att barnen förlorat, fria och trygga utrymmen för lek, närhet till djur och natur o.s.v. Men man kan också se skapandet av platser för barn som ett sätt att begränsa och kontrollera barnen, genom att tala om för dem var de ska leka.

Diskussionen i dagsläget går mot att hela staden ska bli mer barnvänlig, att barn ska kunna leka i hela staden som förr i tiden. Man anser att lekplatserna då inte kommer att behövas. Det största hotet mot dessa tankar är trafiken, och som planerare kommer man att få anstränga sig för att planera för en lekvänlig stad.

Abstract

Children exist in our cities, in vast numbers, and have existed here throughout the years. But does the city have room for them? How has the children's places changed throughout history? And for how long have there been places in the city specifically planned for children?

The map is a representation of the reality, the reality that it is drawn in. What the map contains and why depends on many things, what is the purpose of the map, for whom is the map drawn, and who is going to look at it? Regarding this when giving an interpretation of and reflect on the historical maps, one can have an idea of how children's own places in the city have changed throughout the years.

The case-studies that premises my work have shown that children's own places have changed throughout the years, children have had less space to dwell on, depending on several reasons. The two neighbourhoods that is examined differs in many ways. It is therefore interesting to compare the two and see how children's places in these neighbourhoods have changed and developed, or been phased out.

Later in the work I chose to look at children's own places and places for children from a historical point of view. This includes both how nature works and has worked as playground, and playground-history together with the history of the playground equipment.

To have access to and contact with nature in everyday life has for a long time been a given thing for children in the Nordic countries. But now there are lots of things pointing towards that children spend overall less time outside than just a few decades ago. Children's opportunities to spontaneously dwell in green spaces become fewer and fewer, the spontaneity in outdoor dwelling is lost! At the same time, research shows that childhood memories often takes place outdoors, from secret places and nature.

The street has historically been an important place for play and children's development, to be compared with the role the street plays for children in developing countries. But places

specifically planned for children hasn't been a given fact for more than hundred years. On the historical maps we can often see backlands in the city, and what is shown doesn't necessarily have to be true, plans were often added to the existing map. These areas were probably, together with the streets, play-areas for the kids in the neighbourhoods. Compare that to today when these places may not even be allowed for children.

The idea of the playground was introduced by Friedrich Fröbel in the 1830s Germany. Physical activity became a large part in the layout of the playgrounds. Early there was a will to encourage the sporty, healthy way of life, but not just to encourage the "right kind of play", but also to stop the "wrong kind of play". Athleticism was more important than imagination. Eventually an understanding came to be formed that playing was important as it was, and playground became just that; a place for playing. As late as in the 1970s, 1980s playgrounds looked the same as they did in the beginning of the century, with the most common equipment such as swings, sandboxes and slides. But now researchers have begun to understand that playing is more than just passing time, it is an important part in the child's development.

The problem with creating places for children can be seen as two sides of the same coin. Partly it can be seen as if society wants to compensate the children for what they've lost, safe places to play at, closeness to nature and so on. But one can also look upon the creating of places for children as a way to limit and control the children, by telling them where to play.

The discussion today heads towards the whole city becoming more child-friendly, they should be able to play in the city like in the old days. There is talk about the playgrounds then becoming redundant. The biggest threat to this thought is the traffic, and as planners, we will have to make an effort to plan for a play-friendly city.

Innehållsförteckning

Inledning	9
Bakgrund	11
Arbetssätt	11
Syfte och mål	11
Avgränsningar	12
Metod	12
Litteraturstudier	12
Kartstudier	13
Synen på barn och barndom, leken och platsen	14
Barn och barndom - två begrepp	14
Barnen och leken	15
Lekplatsens historia	17
Lekplatserna i USA	18
Leken tar plats	19
Lekplatsens funktion	19
Äventyrslekplatsen	20
Lekplatsen och säkerheten	20
Lekplatsens utveckling	21
Lekredskapens historia	22
Fallstudierna	24
Rörsjöparken, Malmö	26
Kvarteret St Peter, Lund	34
Reflektioner utifrån fallstudierna	40
Tidigare tillgänglighet	40
Barntäthet förr och nu	41
Arbetsförhållanden förändras	41
Kartans tillförlitlighet	41

Reflektioner	45
Att ta plats i staden	45
Platser för barn	47
Lekplatsen	47
Riktvärden växer fram	48
Behov av lek - behov av plats	49
Barns egna platser	50
Staden	50
Kojor, ödetomter och löst material	50
Det gröna i staden	51
Att uppleva den farliga staden	51
Naturen	52
Stadsbarnen och naturen	53
Mindre natur i tätare stad	53
Barns utevistelse ändras	54
Diskussion	57
Reflektion kring arbetsprocessen	57
Fallstudierna	57
Litteraturstudier kombinerat med kartstudier	57
Avslutande reflektion	58
Källförteckning	
Skriftliga källor	61
Elektroniska källor	63
Muntliga källor	63

Inledning

Barn finns i våra städer, i massor, och har funnits här i alla tider. Men var i staden finns det plats för dem? I teorin är det nog en självklarhet att barnen får ta plats i våra städer, och man tror säkert att det blir bättre och bättre för barnen i städerna. Men blir det verkligen det? Hur har de ytor som finns tillgängliga för barn ändrat sig genom historien? Och hur länge har det funnits platser i staden specifikt planerade för barn? Detta var frågor som jag ställde mig i början av examensarbetet.

Lekplatsen är en sådan plats för barn, som vuxna har planerat in i staden, en plats där alla inblandade förstår att här får barnen ta plats och spela första fiol. Man kan argumentera att barn ska få ta plats i stadens alla delar, men lekplatsen är viktig som en markör för lek. Men hur länge har lekplatsen varit en del av staden? När byggdes den första lekplatsen? Hur såg den ut, vilka barn lekte där? Och varför började man bygga lekplatser? Jag vill försöka förstå hur lekplatsen har kommit att se ut som den gör och hur den har fungerat genom historien. Hur kommer det sig egentligen att de flesta lekplatser ser ut på liknande sätt, och har de alltid gjort det?

Lekplatsen är ofta den enda plats som barn boende i staden har att tillgå i lekväg. Om man går till en park har man ofta sällskap av en vuxen, medan en lekplats på gården eller alldeles i närheten av hemmet kan bidra till en mer spontan lek. Rasmusson (1998) menar dock att lekplatsen som fenomen kan ses som ett konkret uttryck för hur de professionella medverkat till att marginalisera barndomen i staden. Man visar barnen vart och hur de ska leka. Uteleken har, åtminstone delvis kommit att begränsas till specialutrymmen.

Historiskt sett har barn fått ta mer eller mindre plats i staden, mycket beroende på hur staden har sett ut. I den oplanerade staden fanns platser för barn att leka på som inte var uttalade lekplatser, utan ytor som inte var bebyggda, ödetomter till exempel. Idag är dessa platser, om de ens finns, knappt tillåtna för barn att vistas på. Och om de finns så befolkas de av andra stadsbor, kanske hemlösa och missbrukare som inte heller får ta plats i staden.

Med hjälp av historiska kartor kommer jag att undersöka barns egna platser och platser för barn i staden. Vårt sätt att se på barn och vilka rättigheter och skyldigheter de har skiljer sig åt genom historien. Detta blir min utgångspunkt och ett sätt att angripa och tolka det historiska materialet. Det faktum att kartan är en representation av verkligheten spelar också stor roll i min tolkning av det historiska materialet, vad är sant och vad är inte sant av det jag ser på kartan? Hur har livet sett ut för barn i staden? Och hur kan jag utläsa det ur en karta? Vad *kan* man utläsa från en karta, och, kanske mer intressant, vad kan man *inte* läsa ur den?

Staden har genomgått stora förändringar de senaste 100 åren och med hjälp av det historiska materialet vill jag reflektera kring vilka platser det kan ha funnits för barn innan lekplatsen kom dit, var har barnen lekt? På vilket sätt har lekplatsen lyft frågan om barns plats i staden? Har barn fått tillgång till fler ytor i staden genom att lekplatserna har blivit fler, eller är det tvärtom så att ju fler lekplatserna har blivit, desto mindre plats att leka på har barn i staden?

Bakgrund

Arbetssätt

Lekplatsens historia i Sverige har mig veterligen inte tidigare dokumenterats i någon större omfattning, jag har försökt att hitta litteratur via de vanliga sökvägarna, biblioteket, Libris och via nätet. Men jag hittar bara en bok som specifikt behandlar lekplatsens historia. Den är amerikansk och skriven av Joe L Frost (2010). Den har varit viktig som bakgrundsmaterial till historiska fakta, men eftersom den är amerikansk har jag inte kunnat applicera den på våra svenska förhållanden rakt av.

Jag har därför valt att inte enbart göra en litteraturstudie utan komplettera detta med en kartstudie som kommer vara en del av arbetet.

Min arbetsprocess har inspirerats av en hermenutisk metodik. Inom hermeneutiken närmar man sig forskningsobjektet subjektivt och med sin egen förförståelse. Man startar med att titta på forskningsmaterialet ur ett helhetsperspektiv, men bryter snart ner det och tittar på helheten i relation till de olika delarna, för att sedan titta på helheten igen, nu kanske med en ändrad förförståelse. Detta för att få en så fullständig förståelse som möjligt (Patel & Davidson, 1994). Hermeneutiken handlar alltså mycket om tolkning av innebörder, i texter, symboler, handlingar och upplevelser t.ex. dessa tolkningar sker dock alltid i en kontext, när är dessa texter skrivna, vad var de rådande idealen, hur tänkte människor (Wallén, 1996)? Att jobba på det här sättet liknar mycket sättet en landskapsarkitekt arbetar på i skissprocessen, man zoomar ut och in, testar olika saker, tar reda på olika fakta och ökar hela tiden på sin förförståelse för platsen.

Jag väljer att kalla mitt arbete en essä istället för en uppsats. Detta har att göra med det reflekterande sätt den skrivs på, jag reflekterar kring det jag ser samt drar slutsatser som bygger på mina egna erfarenheter och hur jag tolkar kartmaterialet. Detta blir den metod jag använder mig av för att angripa materialet.

Syfte och mål

Syftet med mitt arbete är att utifrån kartstudier undersöka två lekplatsers historia och genom detta reflektera över utvecklingen av platser för barn samt barns egna platser i staden och hur detta speglar samhällets syn på barn, barndom och lek.

Det jag har velat fördjupa min förståelse för i denna essä är:

Hur två befintliga lekplatsers historia ser ut, hur och varför de har kommit till och hur de har utvecklats.

Hur har uppfattningarna och idéerna kring platser för lek förändrats genom historien?

Vad kan jag hitta i det historiska kartmaterialet som visar hur barns egna platser och platser för barn har förändrats genom åren?

Avgränsningar

Sökning av litteratur har skett på bibliotek, internet och via andra skrifers källförteckningar.

Vissa delar av arbetet har tagits med som en bakgrund för att bidra till förståelsen för läsaren. Dessa har behandlats mera översiktligt och vill man veta mer i ämnet hänvisas till refererad litteratur.

Jag har valt att titta på lekplatsens historia utifrån ett svenskt och skandinaviskt perspektiv. Exempel från USA:s lekplatshistoria kan förekomma men då främst ur ett jämförande perspektiv.

Metod

Metoddelen består av två delar, dels en litteraturstudie som ger mig bakgrundsmaterial och mer kött på benen under reflektionerna och dels en kartstudie som ger mig material till mina fallstudier och efterföljande reflektioner.

Litteraturstudie

För att få en bakgrund till hur samhällets syn på barn och barndom har ändrat sig genom åren har jag inlett mitt arbete med en litteraturstudie. Här ingår också litteratur som till viss del berör barns lek och hur barn rör sig och lever i stadens miljö. Eftersom det inte finns speciellt mycket litteratur rörande lekplatsens historia har jag fått hålla till godo med den amerikanska bok jag faktiskt hittade (Frost, 2010), och diverse stycken ur andra böcker.

Jag har valt ut litteraturen både efter sökningar på bibliotek och efter tips från handledare.

Jag började med att söka på orden lekplats, lek, barn och lekmiljö och lekplatshistoria. Utifrån de träffar jag fått på Libris har jag sedan valt litteratur jag ansett vara relevant, och litteratur jag trott vara relevant, men sen inte visat sig speciellt intressant för mig. Jag har studerat källförteckningar i de böcker jag läst och utifrån dem försökt hitta relevant litteratur. Jag har även sökt på Google, på bland annat orden lekplatshistoria, äldsta lekplatsen, lekplatsens historia. Det jag har fått upp då har varit mindre artiklar som ibland har varit av intresse.

Kartstudie

Kartan är en representation av verkligheten, den verklighet som den är ritad i. Vad som finns med och varför beror på många saker, vad är syftet med kartan, för vem är kartan ritad och vem ska titta på den? J.B. Harley (1988) menar i sin artikel *Maps, knowledge and power* att kartornas huvudsakliga roll är att vara bilder med historiskt specifika koder. Han menar dock att kartor alltid är värdeladdade bilder. Både i urvalet av deras innehåll och i hur de utformas, i stil och tecken, är kartor ett medel för att förstå, artikulera och strukturera den mänskliga världen som påverkas av, grundas på och influeras av speciella sociala relationer. Kartan kan också förklaras som en värdeladdad teori, som å ena sidan försöker förklara världen, och å andra sidan försöker ge ett förslag på hur den kan ändras (Prestvik, 2003)

Kartstudien har fungerat som ett komplement till litteraturstudien där jag har reflekterat kring det historiska material jag hittar från tiden innan lekplatsen finns dokumenterad, utifrån de strömningar som fanns i samhället, och diskutera vilken plats barnen kan ha haft i just det kvarteret. De historiska kartorna fungerar som ett underlag för reflektion kring vad jag ser och, framför allt, vad man valt att redovisa i kartan.

Jag har använt det historiska materialet för att titta på hur en idéhistorisk tanke har manifesterats fysiskt och tagit form.

Som utgångspunkt valde jag att titta på två idag existerande lekplatser, en i Malmö och en i Lund. Lekplatsen i Lund valdes ut efter tips från min handledare, som ett exempel på en relativt ny lekplats i ett mycket gammalt kvarter, Kvarter St Peter. Kvarteret har historiskt sett hyst många hantverkare och små verkstäder och man kan våga dra slutsatsen att här också har funnits många barn. Då fanns ingen lekplats, nu finns det en, men inte längre så många barn. Detta gör lekplatsen intressant att studera utifrån barns platser i staden.

Lekplatsen i Malmö valde jag efter förfrågningar

på Malmö Stad om de visste vilken som var den äldsta lekplatsen i Malmö. Man gissade då på denna i Rörsjöparken, och där finns än idag en lekplats vilket gör den intressant att följa bakåt i tiden.

Utifrån dessa har jag sökt upp lämpligt historiskt kartmaterial. Jag har fått tillgång till historiskt material på Gatukontorets arkiv i Malmö, Stadsbyggnadskontorets arkiv i Malmö, Kartarkivet på lantmäteriaavdelningen på Lunds kommun, Arkivcentrum Syd i Lund samt Stadsarkivet i Malmö. Detta har gett mig en mängd kartor att studera och allt material jag har använt mig av finns som bilaga till detta arbete.

Jag började titta på kartmaterialet och förde anteckningar på hur det såg ut, satt och fantiserade för mig själv hur barn kan ha använt platsen, och vilken plats de kan ha tagit i kvarteret. Första gången jag var på Stadsbyggnadskontorets arkiv i Malmö tänkte jag att jag skulle titta mer på vad det har funnits på platsen där Rörsjöparken ligger, och vad det har funnits för planer att bygga där. Efter ett tag växte andra tankar fram om att jag ville titta mer på omgivningarna, och kanske på hela Malmö, och få tag på kartor som representerar den tid de har ritats i. Jag insåg också att jag ville ha kartor som spände över en längre tid, alltså, en från 1800-talets mitt, en från tidigt 1900-tal, en från 1930-talet och så vidare. Efter att jag fick tag i dessa kartor kunde jag göra vidare reflektioner, som gäller barns egna platser och platser för barn i hela staden.

Ju mer förförståelse och kunskap i ämnet jag samlat på mig under arbetet, har jag insett att jag behövt zooma ut i arbetet med kartorna och titta på annat än det jag först trodde att jag skulle titta på.

Synen på barn och barndom, leken och platsen

Jag har delat upp bakgrundsdelens där jag tittar på synen på barn och barndom, leken och platsen i fyra delar. Först delar jag på begreppen barn och barndom, sen tittar jag kort på vilken syn man haft på barns lek för att sedan redovisa det jag har hittat om lekplatsen och lekredskapens historia.

Barn och barndom - två begrepp

Hur samhället har sett på barn som grupp och hur man har definierat barndom skiljer sig genom historien.

Först och främst bör man skilja på barn och barndom, där barn kan sägas vara ett universellt begrepp. Halldén (2010) utvecklar detta genom att säga att barn finns i alla samhällen och det finns en utvecklingsgång som är gemensam för alla. Barn föds hjälplösa och det tar lång tid innan de kan klara sig själva, och detta tar olika lång tid i olika samhällen. Barns levnadsförhållanden ser olika ut beroende på var i världen man bor. En del barns vardag består av arbete i en form som känns främmande för oss i vårt västerländska samhälle, med passning av småsyskon, djur eller andra tämligen fodrande sysslor.

Barndom är däremot ett socialt och kulturellt begrepp i den meningen att den barndom som erbjuds skiljer sig åt mellan samhällen, mellan kulturer och mellan klasser. Barndomsforskning utgör ett brett fält och sysslar med frågor om vilken position barn ges i ett visst samhälle och vilka föreställningar som styr var barn bör befinna sig, vad de ska syssla med och vilka de bör ha relationer till. (Halldén, 2010) Barndom kan dock sägas vara en europeisk uppfinning som existerat bara under de senaste 400 åren (Eriksen, 1985). Ariès (1982) menar att det är först vid slutet av 1600-talet som en ny känsla för barndomen dyker upp, där barnet genom sin "naivitet, älsklighet och lustighet blir en källa till förströelse och avkoppling för den vuxne" (Ariès, 1982, s 159). Vad som sker, menar Ariès är att barnet idylliseras, man börjar "dalta" med barn. Värt att påpeka i sammanhanget är att Ariès har fått kritik för att hans efterforskningar endast rör privilegierade barns vardag, inte majoriteten av barnen i 1600-talets samhälle. Men kanske är det nu man börjar se på barn som barn, att de inte

längre anses vara små vuxna, utan som individer som har egna behov och rättigheter.

Under sent 1800-tal och in på tidigt 1900-tal utgjorde barn en tredjedel av Sveriges befolkning och deras villkor uppmärksammades i samhällsdebatten. Barnarbetet reglerades i och med 1912 års arbetarskyddslag och nu skulle barnen fostras till goda samhällsmedborgare. Det var i detta arbete som grunden lades till de för oss idag självklara delarna av ett barns vardag, förskolor, barnavårdscentraler och fritidsverksamhet (Söderlind, 2001). Innan industrialiseringen betraktades barn inte som någon separat grupp (Kylin, 2010), men nu börjar man betrakta dem som det, och även planera för deras behov.

Barnen och leken

Att barn leker är känt. Att leken är så viktig för barnen är kanske en nyare kunskap. Leken är livsviktig för barn, forskning visar att den är ett sätt för dem att förstå verkligheten (Norén Björn, 1977), och den blir ett sätt att hjälpa barnen att utvecklas både fysiskt, psykiskt, känslomässigt och socialt (Nilsson, 2006).

För bara en generation sedan var det inte så mycket funderade kring hur, var och när barn lekte, det var en självklar del av livet. Barnen levde i samma miljö som de vuxna, hade tillgång till deras arbetsplats och till djur och natur (Norén Björn, 1977). Lek är ett fenomen som har funnits ibland oss människor sedan tidernas begynnelse. Många har hävdats att leken är lika gammal som den mänskliga kulturen (Jensen & Harvard, 2009).

Men leken har inte varit speciellt synlig i den mänskliga kulturen, i konsten eller litteraturen. Det är först 1500-tals målaren Peter Brueghel d.ä. som har avtecknat barn som leker. Barnen i bilderna liknar små vuxna, kläderna liknar de äldres, och leken behöver inte vara ett uttryck för barndom, eftersom andra källor berättar om leken som tidsfördriv även för vuxna. (Forsgård, 1987) Brueghel är också en av de första konstnärer som avbildar barn från lägre klasser, tidigare har detta varit ett privilegium förbehållet barnen till de

mycket rika (Banér, 1995).

Att vuxna också lekte berättar även Bengtsson (1981) om, lek och arbete flyter ihop, barns lek har alltid, historiskt sett, varit knuten till de vuxnas arbete. Arbetet var också lek och gemenskap. Numera har samhällsutvecklingen lett till att barnen istället har tilldelats en särskild miljö, som är skild från de vuxnas dagliga arbete (Norén Björn, 1977).

Barns lek är en en mänsklig rättighet, FN:s deklaration om barns rättigheter, Barnkonventionen, har en artikel som handlar om rätten att leka. Artikel 31 i Barnkonventionen lyder:

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.
(<http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=7864>)

I och med detta måste alla de länder som skrivit på Barnkonventionen följa artiklarna. (193 stater har ratificerat konventionen. USA och Somalia är de enda länder som inte ännu skrivit på konventionen.) (Unicef)

detalj ur "Lek" av Peter Bruegel d.ä. 1560

Lekplatsens historia

Lekplatsen som begrepp introduceras av Friedrich Fröbel i hans *Die Menschenerziehung* (Människans uppfostran, min översättning), skriven 1826. Boken är den första som ger en utförlig beskrivning av karaktär och funktion av barnens lekplats som en planerad, organiserad yta, övervakad av vuxna. Lekplatserna var placerade på Frøbels skolor och tjänade även de som platser för inläring (Frost 2010). I ljuset av Frøbels tankar om barns kreativitet såg man, bland annat i USA, ytterligare behov av barnträdgårdar och offentliga lekplatser. Dessa skulle, ansåg man, tillhandahålla lek för ungdomsbrottslingar och hemlösa barn som inte hade några säkra ställen att få utlopp för sin naturliga "djuriska" energi på. Dessa lekplatser blev omåttligt populära, och barn köade för att få komma in och leka (Frost 2010).

Fysisk aktivitet blev tidigt en viktig del i lekplatsens utformning. Man ville tidigt främja det sportiga sunda levernet och Frost (2010) menar att de första lekplatserna var mer som gymnastiksalar utomhus. Men tanken var också att de skulle vara en tillgång för barn som annars hade lekt på gatan, eller hamnat i "dåligt sällskap". Detta visar den andra sidan av myntet lekplatsen, det där man försöker kontrollera barnen, man ger barnen en plats att vara på för att ha koll på vad de gör.

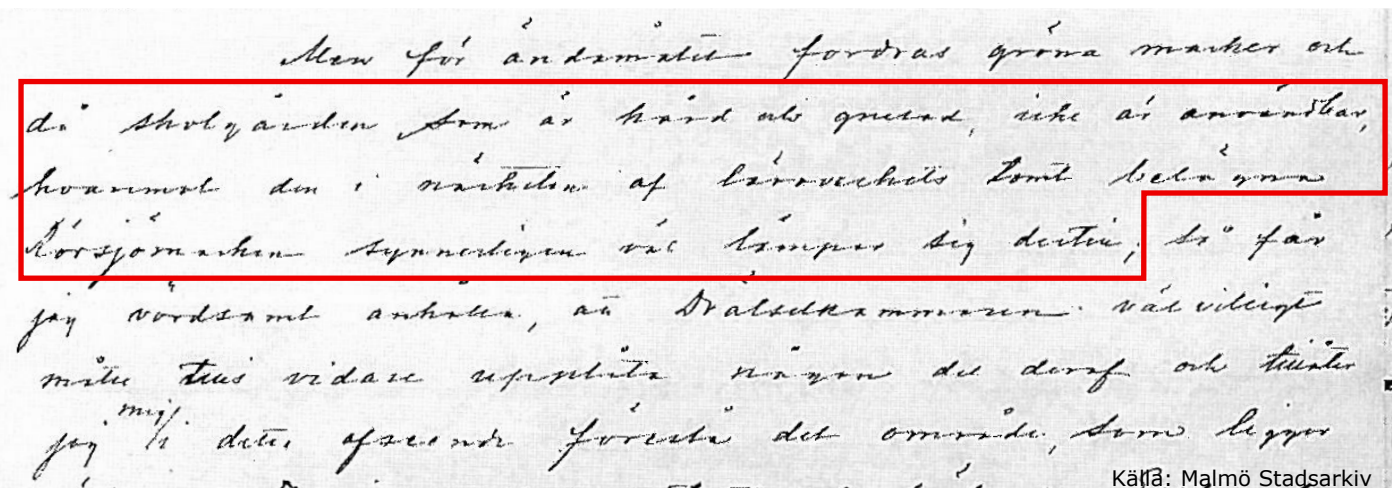
Mead (2010) skriver att i samband med öppnandet av New Yorks första offentliga lekplats år 1903 diskuterades det faktum att barn, såväl som att ha rätt att arbeta också hade rätt att leka. Men man ville inte bara uppmuntra "rätt" sorts lek, utan också stoppa "fel" sorts lek. Träning var bättre än fantasi ansåg man.

Även i Danmark började man tidigt på 1800-talet se behov av alternativ till lek på gatan och planlade lekplatser och folkbarnträdgårdar. Både i Köpenhamn och i Esbjerg uppmärksammades senare på 1890-talet barnens situation i städerna. Man menade att gatan i brist på andra ställen att vara på, användes till lek och att detta medförde en ökad risk för barnen. Även om det i Esbjerg inte blev något speciellt lyckat utfall (man gjorde en sandlekplats för småbarn sommaren 1902, men det blev inte den tillflyktsort man hoppats på) så hade man i alla fall börjat tänka mer i lekens banor i det nya århundradet. Från att ha varit platser för gymnastiska övningar blev nu lekplatser just platser för lek (de Coninck-Smith, 2000).

Förslag om anordnande av allmänna lekplatser för barn och ungdom i Stockholm väcktes första gången år 1894 av dåvarande föreståndaren för kungliga gymnastiska centralinstitutet (Rasmusson, 1998). År 1896 skrev en rektor för Malmö läroverk ett brev till Drätselkammaren, som var den politiska ledningen då, och föreslog att man skulle upplåta plats för fria lekar utanför skolgården, man behövde gröna marker för ändamålet ansåg han och föreslog:

..."då skolgården som är hård och grusad icke är användbar, hvaremot den i närheten af läroverkets tomt belägna Rörslöjmarken synnerligen väl lämpar sig dertill"....

Han ber sedan vördnadsfullt om att Drätselkammaren ska upplåta 3-4 tunnland av marken till fri lek, kanske vad man skulle kunna kalla Malmös första lekplats!

Men för ändamålet fördras gröna marker och
då skolgården som är hård och grusad, icke är användbar,
hvaremot den i närheten af läroverkets tomt belägna
Rörslöjmarken synnerligen väl lämpar sig dertill, så får
jag vördsamt anhålla, att Drätselkammaren väl villigt
måtte till vidare upplåta någon del deraf och tillåta
jag ^{my}li detta afseende förestå det område, som ligger

Källa: Malmö Stadsarkiv

Kartutsnitt från 1901 års karta där man ser ordet lekplats på två ställen

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö, daterad 1901

I starten av mitt arbete, just när jag började titta på det historiska materialet upptäckte jag när jag tittade på Malmökartan från 1901 att det står faktiskt "lekplats" på två ställen på kartan. Det tidigaste material jag annars har hittat angående lekplatser i Malmö är den information som jag hittat i min fallstudie om Rörsjöparkens lekplats, och det är från 1925. Dett väckte funderingar, fanns det verkligen två lekplatser där? Eller var det bara planer som ser realiserade ut när de dokumenteras i kartform? Varför skulle det finnas två lekplatser, de enda i hela staden, så nära varandra? Den östra ligger på margarinfabriken Zeniths mark, var det kanske något man gjorde för sina anställda och deras barn? Barnen kanske arbetade delvis på fabriken, och när de inte arbetade fick de vara på lekplatsen tills deras föräldrar arbetat klart för dagen?

Kartan över Malmö från 1917 väcker också tankar. Även på denna karta är lekplatser utmärkta i just

Även på kartan från 1917 finns lekplats utmärkta

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö, daterad 1917

denna del av staden, och såvitt jag kan se, på denna ganska kladdiga karta, ingen annanstans. Detta borde borge för att här verkligen har funnits lekplatser, och man kan fråga sig hur de kommit att hamna just här? Platsen kan ha varit lämplig av olika anledningar, kanske var den inte lämplig att bygga på, och blev då "över". Dock tror jag inte anledningen var att det bodde extra mycket barn i området, då hade man gjort lekplatserna i södra delen av Malmö, eller innanför kanalen, för här bodde såvitt jag förstår de flesta Malmöbor vid den här tiden. Kanske handlar det om klass, de mer välbeställda bosatte sig säkert i de nybyggda våningarna i Rörsjöstaden, och dessa kunde tala för sig och kräva moderniteter såsom lekplatser. Eller var det engagerade enstaka personer, såsom rektorn som skrev brevet till Drätselkammaren som drev utvecklingen framåt på denna front?

Lekplatserna i USA

Mellan 1890 och 1920 spenderar USA ca 100 miljoner dollar på lekplatser i Amerika och 1930 var lekplatser och parklekar för barn i storstäder vanligt förekommande. Även här i Sverige började antalet lekplatser för barn att öka. Den gemensamma leken hade ersatts av särskilda platser avsedda för lek, lekplatser, ämnade för barn (Jensen & Harvard, 2009).

De första organiserade lekplatserna i USA etablerades först runt 1880-1890 och då främst för att hålla slummens barn borta från gatan (Eriksen, 1985). De tidigaste lekplatserna var mer som gymnastiksalar utomhus, med utvalda

Vykort skrivet 1903, författarens eget

redskap (1820-tal) (Frost, 2010). Runt 1886 etablerade man "sandträdgårdar i Boston, vilka Frost (2010) räknar som startskottet för den nuvarande lekplatsrörelsen i USA. Under ett besök i Berlin 1885 såg en dr Marie Zakrewska hur både rika och fattiga barn lekte i sandhögar i offentliga parker under polisens uppsikt. Hon skrev till ordföranden i Massachusetts förening för nödsituationer och hygien, vilket resulterade i sandhögar på ett flertal ställen i Boston 1885. År 1899 hade antal "sandträdgårdar" ökat till tjugoen, varav tjugo var placerade på skolgårdar (Frost 2010).

Leken tar plats

Frågan om fysiska utrymmen för lek var dock tidigt en kontroversiell politisk fråga där olika synsätt på barn, barnuppfostran och stadsplanering ofta har kommit i konflikt med varandra (Rasmusson 1998). Man fruktade att lekplatserna skulle komma att bli "tillhåll" för ungdomar, medan motsatta sidan menade att lekplatser var viktiga för barns fysiska och psykiska hälsa. Detta tycker jag visar tydligt de båda sidorna av myntet jag diskuterat tidigare i arbetet, att man både vill kompensera och kontrollera barnen i och med lekplatserna. Argumentet att de skulle bli "tillhåll" visar på en oro att inte kunna kontrollera barnen om de fick en plats att rasa fritt på.

Beroende på att man fokuserade på den fysiska aktiviteten på lekplatser, verkade man inte tycka att de behövdes i mindre städer, byar och på landet, där det fanns rikligt med plats och naturliga utmaningar för lek fanns överallt. Samma gällde för de välbeställda klasserna i staden, som hade gårdar där barnen kunde leka. Lekplatser ansågs, kanske främst i USA, nödvändiga endast i stora städer och främst i slumområden, eller i tätt befolkade områden. Detta sågs dock av Tsanoff (författare till den första boken om amerikanska lekplatser, som han skrev redan 1897) som en ytlig syn på lek och lekplatser. Han menade att lekplatser spelade en viktig roll, både socialt, personligt och utbildningsmässigt (Frost 2010).

I Boston fanns 1891 en färdig

"utomhusgymnastikhall", en lekplats som var inhägnad, utrustad med gungor, stegar, gungbrädor, sandlek m.m., allt gratis tillgängligt för allmänheten. Marken och utrustningen tillhandahölls av parkförvaltningen, medan anläggningen sköttes av privata föreningar (Frost 2010). Liknande redskap år 1891 som idag alltså, kan man verkligen inte utveckla lekplatsutrustningen mer?

1897 begärde Stockholms lärarsällskap att fyra lekplatser skulle anordnas i olika delar av den inre staden och år 1902 fick Stockholm ytterligare en idrottsplats och åtta lekplatser. (Nilsson, 2002)

Humlegården i Stockholm var tidigt en populär lekplats där barn till välbeställda föräldrar lekte i sandleken, rullade tunnband och hoppade hage. Allt under propert svartklädda barnsköterskors uppsikt. Barn från de trångbudda lägenheterna i städerna hade dock sin enda lekplats på gatan eller gården (Fredlund, 1973). Men utvecklingen visar, att en god lekmiljö efter hand kom att betraktas som en viktig angelägenhet för alla barn i olika typer av stadsmiljö. Intresset kretsade inte, som i början av seklet, enbart kring de fattiga barnen på gatan (Rasmusson, 1998). Vid 1900-talets början började man sammankoppla fysisk aktivitet med inte bara musklernas utveckling utan också mental hälsa och god hälsa generellt (Frost 2010).

Lekplatsens funktion

Rasmusson (1998) beskriver i boken Stadsbarndom hur utvecklingen ser relativt likartad ut i USA, Sverige och Danmark, som är länder där lekplatsernas historia delvis har blivit dokumenterad. Offentliga lekplatser började inrättas i slutet på 1800-talet som alternativ till den farliga gatan. I Sverige var betoningen på samhällsansvaret stort, medan förhållandet var det motsatta i USA. Lekplatsen beskrevs här som en medborgarskola och år 1910 hade 55 städer i USA lekplatser. I Sverige handlade debatten mycket om möjligheten att tillgodose behovet av både spänning och trygghet. Redan år 1907 hade man under Amerikas Lekplatsförenings andra årliga kongress en utställning i USA, där man

visade lekplatsutrustning och aktiviteter. Man visade små modeller av olika typer av lekplatser; en kommunal lekplats, en skolgårdslekplats, en privat lekplats, en lekplats för skolor på landet, en lekplats för innergårdar och en lekplats med en liten idrottsplan för barn i mindre städer. Man visade även ritningar på lekplatsutrustning och bilder från New Yorks lekplatssystem, som också inkluderade skolgårdar och taklekplatser (Frost 2010).

Redan runt 1914 blev man i USA medveten om lekplatsens faror, man förespråkade mjuk sand under gungor för att undvika t.ex. brutna armar. På 1920-talet började man intressera sig mer för hur barn påverkas av leken, och hur det utvecklar barnen. I och med detta utvecklades en trend inom lek- och lekplatsrörelsen i USA. Man gick från fri lek till regisserad lek, från självvalda spel till organiserade spel, från fokus på individuell tillfredsställelse till gruppens belöning (Frost 2010).

Under depressionen stod lekplatsutvecklingen still, liksom mycket annat i USA under denna tid, och barn i städerna lekte istället på tomma tomter där naturliga miljöer blev perfekta lekmiljöer. Frost berättar om en sådan plats i Philadelphia där kullar och vegetation skapade fantastiska förutsättningar för vinterlek med kalkåkning och sommarlek för barn i kvarteret och hela familjer som hade picknick här. En dag bestämdes dock att platsen skulle göras om till en officiell lekplats, och man jämnade ut kullarna, satte staket och grindar runtom och täckte marken med ett lager av kolslagg. Man satte ut lite lekutrustning, men varken barn och vuxna ville längre vara på platsen. En kanske från början god intention till förändring, hade förstört barnens naturliga lekmiljö för alltid (Frost 2010).

Runt mitten av 1900-talet hade lekplatsrörelsen i USA utvecklats till en Park- och Rekreationsrörelse och lekplatserna blev mer som rekreativmiljöer och sportanläggningar. Trots denna utveckling såg arkitekter, konstnärer, hantverkare och producenter barnens behov, och även den potentiella ekonomiska fördel, av lekplatsutrustning på ett nytt sätt. Från början arbetade lekplatsdesigners dock mest utifrån sitt

Nybyggd lekplats i Kisa, 1956. Källa: Pär- Magnus Jonsson

eget yrkeshantverk och inte så mycket utifrån observationer av barn, eller lekforskning (Frost 2010).

Äventyrslekplatsen

Ur detta växte "Äventyrslekplatserna" fram. C Th Sörensen var först ut med konceptet "skräplekplatser". Han upptäckte att stadsbarn under andra världskriget hellre lekte på utbombade tomter med alla de lösa föremål som fanns där, än på lekplatserna. Leken var mer kreativ och långvarig än den var på lekplatserna. Detta ledde till etablerandet av den första skräplekplatsen, 1943 i Emdrup, Danmark, vad som senare skulle komma att benämnas som äventyrslekplatser. Äventyrslekplatser var ett ställe där barnen kunde skapa sina egna lekmiljöer (Frost 2010).

I Sverige kritiserades de nybyggda funktionalistiska flerbostadsområdena hårt på 1960-talet och flera statliga utredningar presenterade åtgärder till förbättringar. Många av dessa förslag pekade på utveckling av lekplatser och barns lekmiljö (Rasmusson, 1998).

Lekplatsen och säkerheten

Att en lekplats ska vara säker anser kanske många är en självklarhet. Men när säkerheten hindrar lekplatsen från att vara utmanande och utvecklande kan det vara svårt att motivera den. Nic Nilsson (1970) menar att det är vanligt att föräldrarna är de som vill att lekplatsen ska vara säker. Han menar att en spännande lekplats ger intresse åt lekplatsen och drar barnens intresse till

sig. Det vänds då från gator och parkeringsplatser, vilket är betydligt farligare platser att leka på än alla spännande lekplatser. Att leka på platser som är förbjudna och inte tänkta för lek är lockande i vissa åldrar. Barn söker upp spänningen var den än finns. Historiskt sett är det på mitten av 1900-talet som säkerhetsfrågorna verkligen utvecklas. Visserligen började man redan tidigt på 1900-talet fundera på säkerheten kring lekplatser, men det är nu regler och bestämmelser införs. Tidigare lekplatser har ofta kombinerat höga klätterredskap med asfaltsyta, vilket lätt kan leda till olycksfall. Nu börjar man istället tänka på fallskydd, sandtor under gungor och klätterställningar.

Noren Björn (1977) menar att funktions- och säkerhetskraven lätt kommer på kollisionskurs, man vill ha säkrare lekplatser men glömmer samtidigt att barnen själva söker spänning. Hon menar istället att man när man talar om säkerhetsaspekter bör ta i beaktande om den risk som barnet löper genom att leka i redskapet är möjlig att förutse för barnet själv, eller om det är en risk som är dold för barnet. Det behövs fler av de riskmoment som ur barnets synvinkel är kalkylerbara, exempel på dessa är höga redskap, klätterställningar, tak på hus eller långa linor i träd. Dessutom kan man se om man iakttar barn på en lekplats att de leker bara med det de klarar av, det som är anpassat för deras ålder. En treåring som inte kan klättra så bra kommer bara upp till första nivån på klätterställningen, och klarar också ett fall från den höjden, medan en femåring som kan klättra högst upp också kan hantera den risk som detta innebär.

Lekplatsens utveckling

Under 1970- och 80-talet såg lekplatserna fortfarande ut som de gjort vid seklets början, med de vanligaste redskapen, gungor, sandlåda och rutschkana. De var dessutom ofta farliga och dåligt anpassade till barns utvecklande lek. (Frost 2010). Man börjar identifiera lek inte bara som ett tidsfördriv först på 70-talet. (Nilsson, 2002) Den "läroplan för utemiljön" som förespråkades på 1970 och 80-talen kunde aldrig förverkligas, men de synsätt och den kunskap som låg till grund för denna ambition präglar emellertid alltjämnt barns

lekmiljöer. Lekplatser finns kvar i alla typer av stadsmiljöer och ser ungefär likadana ut överallt trots att stadsbyggnadsideal, arkitektur, lagar och riktlinjer förändrats över tiden. "De för barnen tänkta perspektiven" kommer i detta avseende till uttryck i den fysiska planeringen på ungefär likartat sätt nu som då. (Rasmusson, 1998)

"Den post-moderna eran" kallar Frost (2010) det som vi nu upplever, där en längtan tillbaka till den "naturliga" leken står i fokus. Man vill att barn återigen ska leka i naturen. Samtidigt menar Frost att både naturliga och byggda lekmiljöer behövs för en hälsosam utveckling för barn. Han menar också att man nu börjar reagera mot det man anser vara en fördumning av amerikanska lekplatser, vilket leder till att arkitekter och tillverkare måste använda sin kreativitet för att skapa lekplatser som är mer utmanande, spännande och attraktiva för både barn och vuxna.

Lekredskapens historia

Lekredskapen finns i allra högsta grad med redan från början, det var runt sekelskiftet 1900 som uppfinnare och tillverkare kom in på marknaden i USA, och började producera lekredskap i större volymer (Frost 2010). Man utforskade olika material och med nuvarande säkerhetsriktlinjer skulle dessa tidiga lekredskap avslöja stora risker, bland annat överdrivna höjder, ställen där huvudet lätt kan fastna och hårda ytor under gungor.

I Sverige startade Hags lekredskapstillverkning på 1950-talet, och i starten var det olika stålrörskonstruktioner som var storsäljare. Materialen man använder på lekplatserna har därefter skiftat, med trä på 70-talet och nu är materialet mer en del av gestaltningen på lekplatsen, med rätt material på rätt plats (Göransson, 2011).

Träredskap med integrerat vatten, 1970-tal. Bild ur gammal Hags katalog, publiceras med tillstånd av Bo Göransson

Ett tidstypiskt lekredskap tillverkat av stålrör, 1960-tal? Bild ur gammal Hags katalog, publiceras med tillstånd av Bo Göransson

De flesta fasta lekredskap på en lekplats används procentuellt sett en kort stund av den tid barnet befinner sig där. Undantag är de traditionella lekredskapen: gunga, sandlåda, rutschkanan som är förankrad i en slänt samt en del större kombinerade klätterredskap, liksom lösa redskap som cyklar, kärror, grävskopor och bygglådor. Markytor i kombination med lösa redskap och löst material är det som används mest. Man kan inte heller förvänta sig att lekredskapen ska tillfredsställa alla de behov som barn har (Norén-Björn, 1977). På Hags menar man också att de traditionella lekredskapen är svåra att

överträffa, barn tycker om att gunga, och det är i klätterredskapen man tränar sin motorik. Man menar dock att man hela tiden jobbar med att utveckla dessa grundredskap för att göra lekplatserna mer spännande och utvecklande för barnen (Göransson, 2011). Detta har gjorts på många olika sätt genom åren. Bilden ovan visar ett sådant exempel, där man försökt införa vatten i lekplatsen. Enligt Bo Göransson omåttligt populärt, men det faller på att det kräver en intensiv skötsel, och om det inte hålls efter slammar det igen och blir ofunktionellt.

En klassiker som finns kvar än idag, i alla fall ute på många befintliga lekplatser. Bild ur gammal Hags katalog, publiceras med tillstånd av Bo Göransson

Man kan säga att det är för mycket begärt att lekredskap ska kunna fylla det tomrum och ersätta den brist på omsorg om människors miljö som ofta är ett resultat av samhällsplaneringen (Norén Björn, 1977). En vettig planering av miljön i stort skulle göra många lekredskap onödiga. Norén-Björn menar vidare att det tyvärr ofta är så att lekredskapen sätts in som en nödgärd då miljön genom hela planeringsprocessen blivit förstörd och utarmad. Redan genom avståndet till de vuxnas arbetsplatser, ansamlingen av unga nyinflyttade barnfamiljer och genom att den naturliga kuperingen och grönskan tagits bort har man skapat dåliga förutsättningar för att kunna åstadkomma en god barnmiljö. (Norén Björn, 1977)

Lekredskap, 1970-tal. Bild ur gammal Hags katalog, publiceras med tillstånd av Bo Göransson

Fallstudierna

Min utgångspunkt i det historiska kartmaterialet var att titta på lekplatsens historia och detta gjorde sig bäst utifrån fallstudier. Jag har tittat på två existerande lekplatser, en i Lund och en i Malmö.

Jag har dock också under arbetets gång kommit att titta på var barn kan ha skapat platser för sig själva, det jag kallar barns egna platser. Dessa syns inte i kartmaterialet, men man kan ändå reflektera kring var barn kan ha lekt genom historien. Att utifrån platser för barn, i det här fallet alltså två lekplatser, titta på hur barns egna platser kan ha sett ut, ger en förståelse för hur barns livsmiljö har förändrats från dåtid till nutid. Detta ryms också i mina fallstudier, men främst i de reflektioner som jag gör i delen efter fallstudierna. Nedan följer de fallstudier jag har gjort utifrån lekplatserna.

Foton som visar hur lekplatsen ser ut idag

Fallstudie: Rörslöparken, Malmö

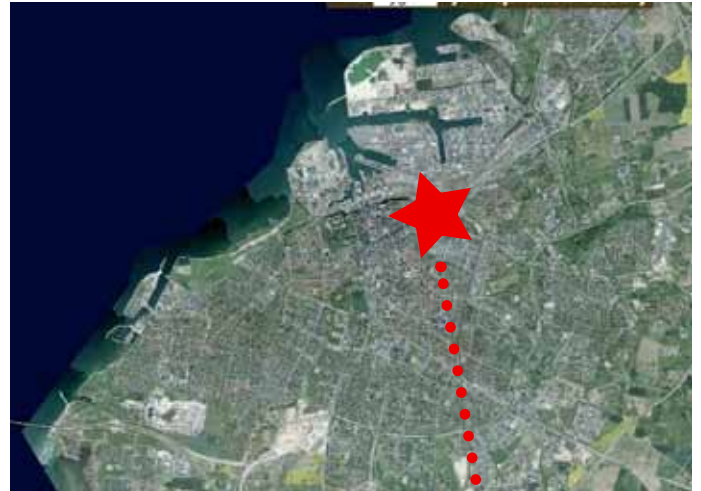
Rörslöparken ligger i östra Malmö och är en park med gamla anor. Den anlades på tidigt 1900-tal och har inte ändrats speciellt mycket sedan dess. Det som har kommit till senare är en plaskdam, som enligt tidningen Vårt Malmö (nr 5:2006) är Malmös största och mest välbesökta. Här finns också dusch och toaletter. Annars består parken mest av gräsytor och träd som ramar in parken och avgränsar den ut mot gator och cykelstråk.

Lekplatsen i Rörslöparken ligger i nordöstra änden av parken och är idag en av Malmös temalekplatser. Stjärnan anger lekplatsens placering. Här är temat tillgänglighet, vilket enligt Malmö stads hemsida innebär att "även den som har någon form av rörelsehinder kan vara med." (<http://malmo.se/Medborgare/Idrott--fritid/Ung-Fritid/Lekplatser/Tillganglighet.html>)

Här finns en utsiktsplats och en mur som även hyser en vattenkanal, i en höjd som gör att även en rullstolsburen person kan känna på och leka med det rinnande vattnet. Det finns stubbar av olika höjd, och en klättervägg som ger motorisk träning. Gungor som fungerar även för barn som inte kan sitta själva finns också. Man kan också få en spännande upplevelse av en bambulabyrint, en tät vegetationsdunge med gångar som även de är tillgängliga för rullstolsburna. (Det är nog inte meningen att den ska se ut som den gör i verkligheten, den är långt ifrån tät och spännande.)

Jag valde att undersöka just den här lekplatsens historia efter tips från Maria Sundell-Isling på Gatukontoret att det kunde vara en av de äldsta i Malmö, vilket gör det intressant att följa den bakåt i det historiska materialet, och se hur gammal den faktiskt är, och kanske förstå varför man har placerat den just på denna plats.

För att öka läsbarheten anger jag lekplatsens ungefärliga läge med en röd stjärna även på de historiska kartorna.

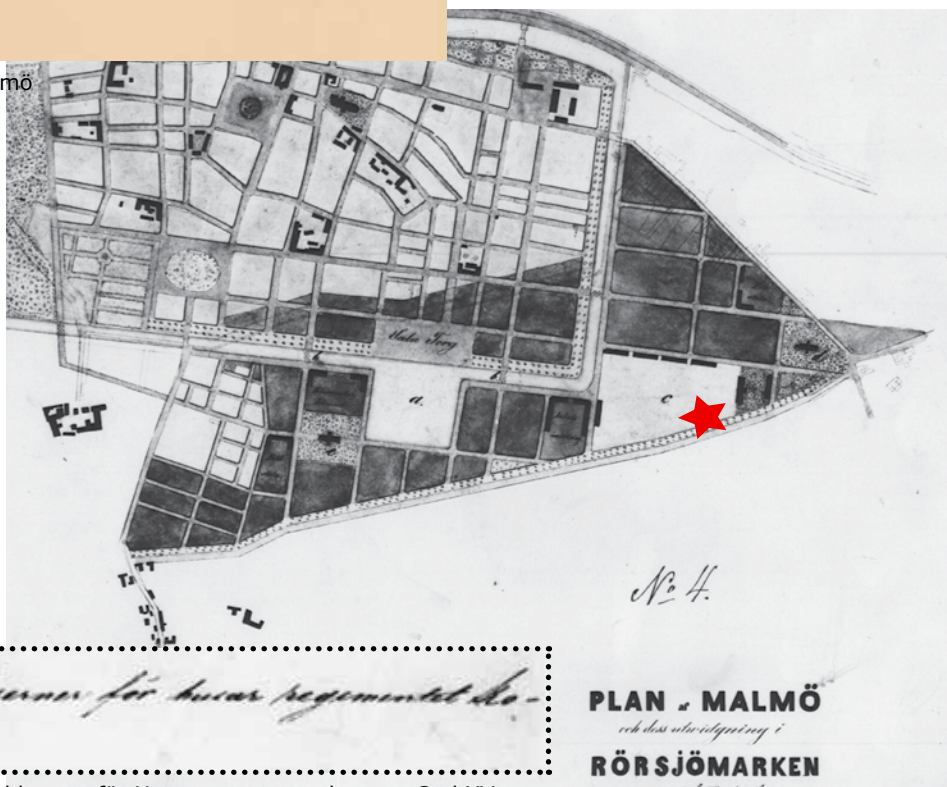

★ : Lekplatsens ungefärliga läge

Men i begynnelsen var ängen. På det tidigaste kartmaterialet jag kan hitta från platsen, 1811, visas "den Säkallade Rör sjö Ängen", en staggvallsäng. Stagg är benämningen på kort, hårt gräs som ger små mängder hö (Elfstrand, 2006). Platsen ligger en bit utanför staden, eftersom Malmö 1811 mest höll sig på andra sidan kanalen. Cirka 50 år senare, 1860 har platsen, enligt kartan, blivit "Exercisplats med kasern för Husarregementet konung Carl XV. Kartan jag hittat kan också visa på en planerad placering av en exercisplats, det är inte säkert att den verkligen hamnade här. Staden Malmö är fortfarande samlat på andra sidan kanalen, men man börjar planera för en utvidgning i Rör sjömarken, och nya kvarter ritas upp. Dock är ingenting byggt i kvarteren runt omkring parken ännu. Man planerar för stadens utvidgning åt detta håll, och jag har sett flera ritningar som visar på eventuella kvartersstrukturer, men som inte har blivit verklighet.

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö

Exercisplats med kasern för husar regementet konung Carl XV.

Utsnittet visar texten: Exercisplats med kasern för Husarregementet konung Carl XV.

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö

Lekplats verkar det dock ha funits här länge, de första tecknen som jag har hittat på det är en karta över Malmö från 1917, där det står lekplats på ett par ställen i närheten, och så även i Rörsjöparkens nordöstra del.

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö

Förslag till lekplats. Plan.	1:100	S. Grönqvist	B-10239	✓
		1-4-25		
Förslag till lekplan för småbarn.	1:400	S. Grönqvist	C-10473	✓
		15-7-25		
Lekstuga i Rörsjöparken.		Herm. Håkansson	B-11228 a-f	✓
		1926		

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

I Gatukontorets ritningsarkiv finns också noteringar om en planritning över ett förslag till lekplats den 1 april 1925, just den ritningen finns tyvärr inte kvar, inte heller nästa ritning som är ett förslag till lekplan för småbarn som upprättades den 15 juli samma år. Men, 1926 upprättades en ritning över en lekstuga i Rörsjöparken, och den placerades vid lekplatsen. Ritningen på lekstugan visar att den också tjänade som WC, pissoar samt redskapsbod i ena delen. Frågan är om den är så värst mycket lekstuga, det känns mer som något för parkpersonal och de vuxna som är med barnen i lekplatsen?

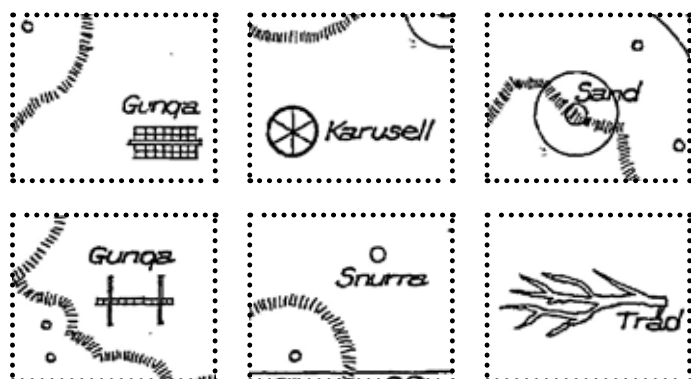
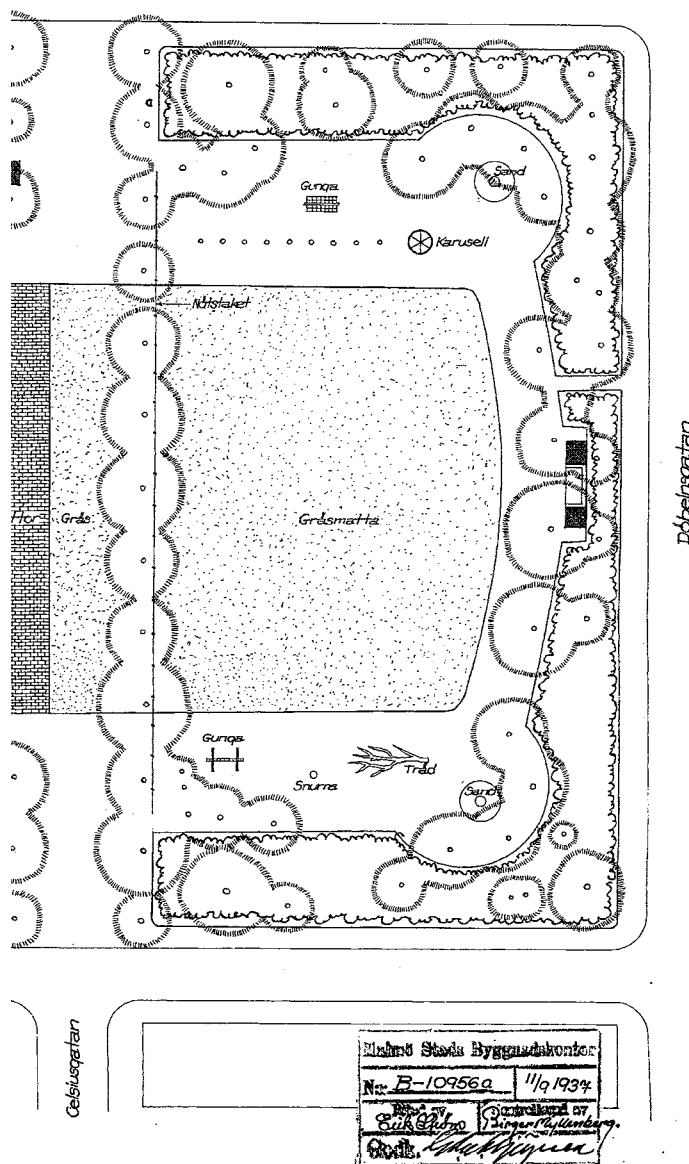
Förslag till reglering av parken samt anläggning av plaskdamm. Plan.	1:400	Erik Ström 11-9-37	B-10956 a	✓
--	-------	-----------------------	-----------	---

Rörsjöparken.

11.01

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Ett förslag om anläggande av plaskdamm kom 1937 och genomfördes också. Plaskdammen finns kvar idag, den ligger i anslutning till lekplatsen, och här finns också möjlighet till lek även om den inte direkt ingår i lekplatsen. På ritningarna över plaskdammen är dock första gången man ser lekplatsen i plan. Här finns nu: Två gungor, en "snurra", "karusell", ett lekträd, två sandleksaker och gräsplan i mitten. Ett nätstaket avgränsar lekplatsen från resten av parken som nu alltså även får en plaskdamm. Det finns mycket träd i dungar, enligt en ritning från 1938 ska det vara både alm, lönn och akacia. Detta borde ha gett ett tillskott i lekmiljön, traddungar ger möjligheter till både klor och grejer att samla på sig, löv, pinnar och frukter. Enligt ritningen ska sandlådorna vara runda, jag misstänker att det kan betyda att det bara är sandhögar, som inte är direkt avgränsade. Trädet som är noggrant avbildat på ritningen är sannolikt ett som fällt någonstans och sedan lagts ut på platsen för att tjäna som en naturlig klätterställning.

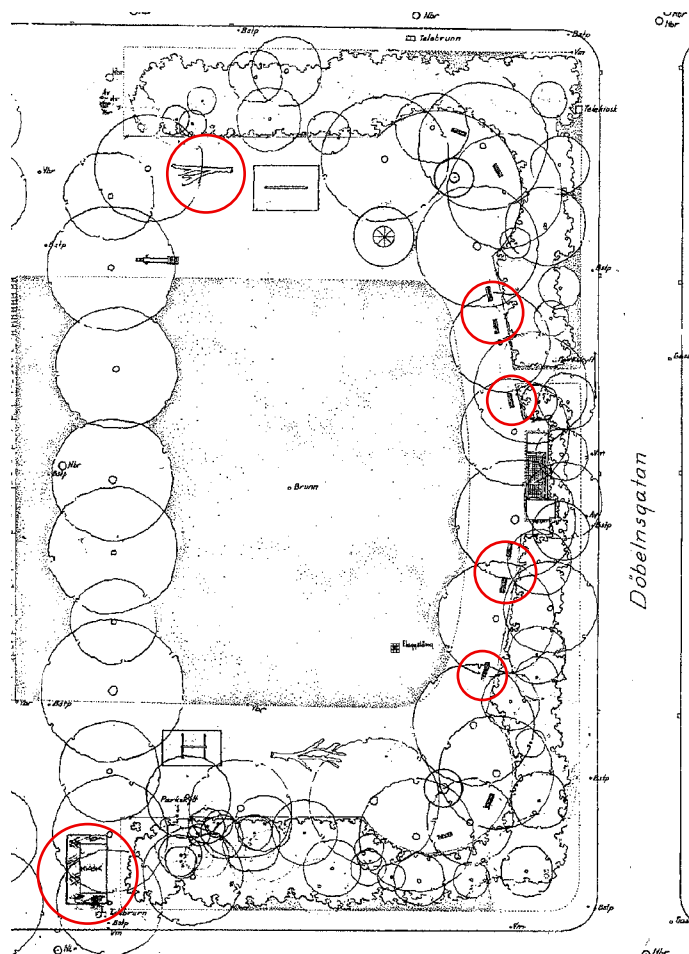

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Ritning över ändringar på lekplatsen 1937

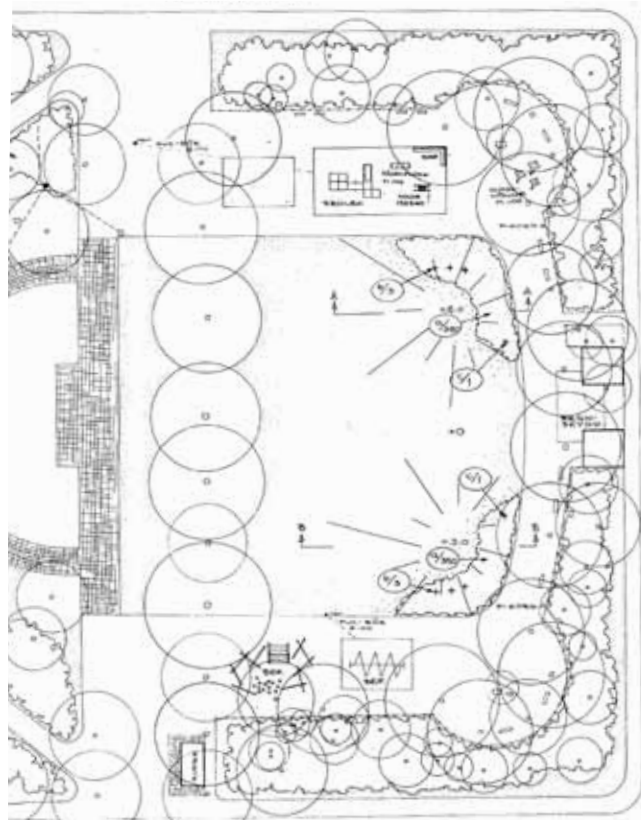
Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Från 1959 finns en uppmättningsritning som visar att det har ändrats lite på lekplatsen, nätstaketet som avgränsar platsen från parken är borta. Man har också lagt dit ytterligare ett lekträd, och något lekredskap verkar ha försvunnit och något annat kommit till. Det som är nytt är också att det ser ut som om en mängd bänkar har placerats ut på platsen, längs med hela buskaget i öster. De enda sittmöjligheterna som funnits innan, vad jag har kunnat se, är i lekstugan. Nu lägger man alltså till tio bänkar för, kanske främst, vuxna trötta ben. Det finns också en kiosk och mellan bänkarna papperskorgar.

Ritning över ändringar på lekplatsen 1959

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

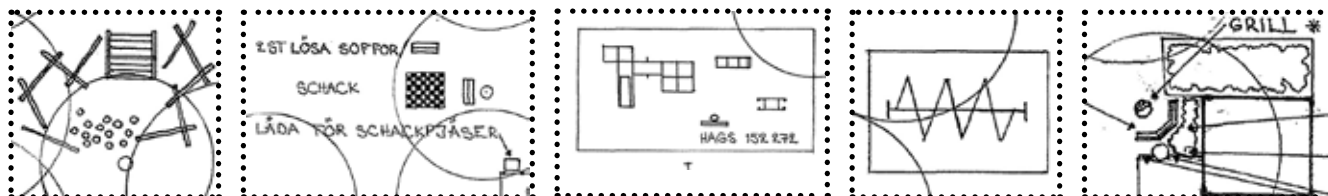

Ritning över ändringar på lekplatsen 1981

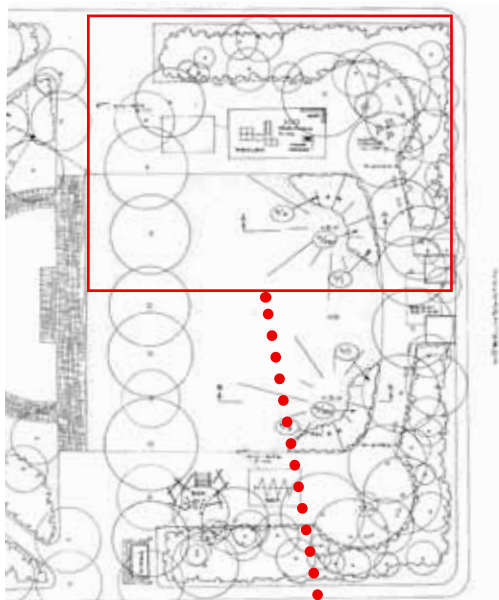
Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

1981 görs en omläggning av lekplatsen, och jag misstänker att det nu är en ganska välanvänd lekplats, för man sätter dit en hel del nya lekredskap, och till plaskdammen kommer en dusch, som ger en bild av att den verkligen används på sommaren. En mindre plantering uppförs också, med bland annat Cotoneaster, Malus floribunda och ett par Prunus cerasifera 'Nigra'. Vegetationen i övrigt verkar vara densamma. På den här ritningen är också lekträden borta och ersatta med tillverkade lekredskap. På en kompletteringsplan för vegetation och lekredskap från 1984 ser man att man har lagt till ännu fler lekredskap. Nu finns det även en volleybollplan, schackspel, en grill och fler soffor. Det känns nästan lite desperat, att bara lägga till och lägga till utan något helhetsgrepp.

Urklippt från 1984 års kompletteringsplan:

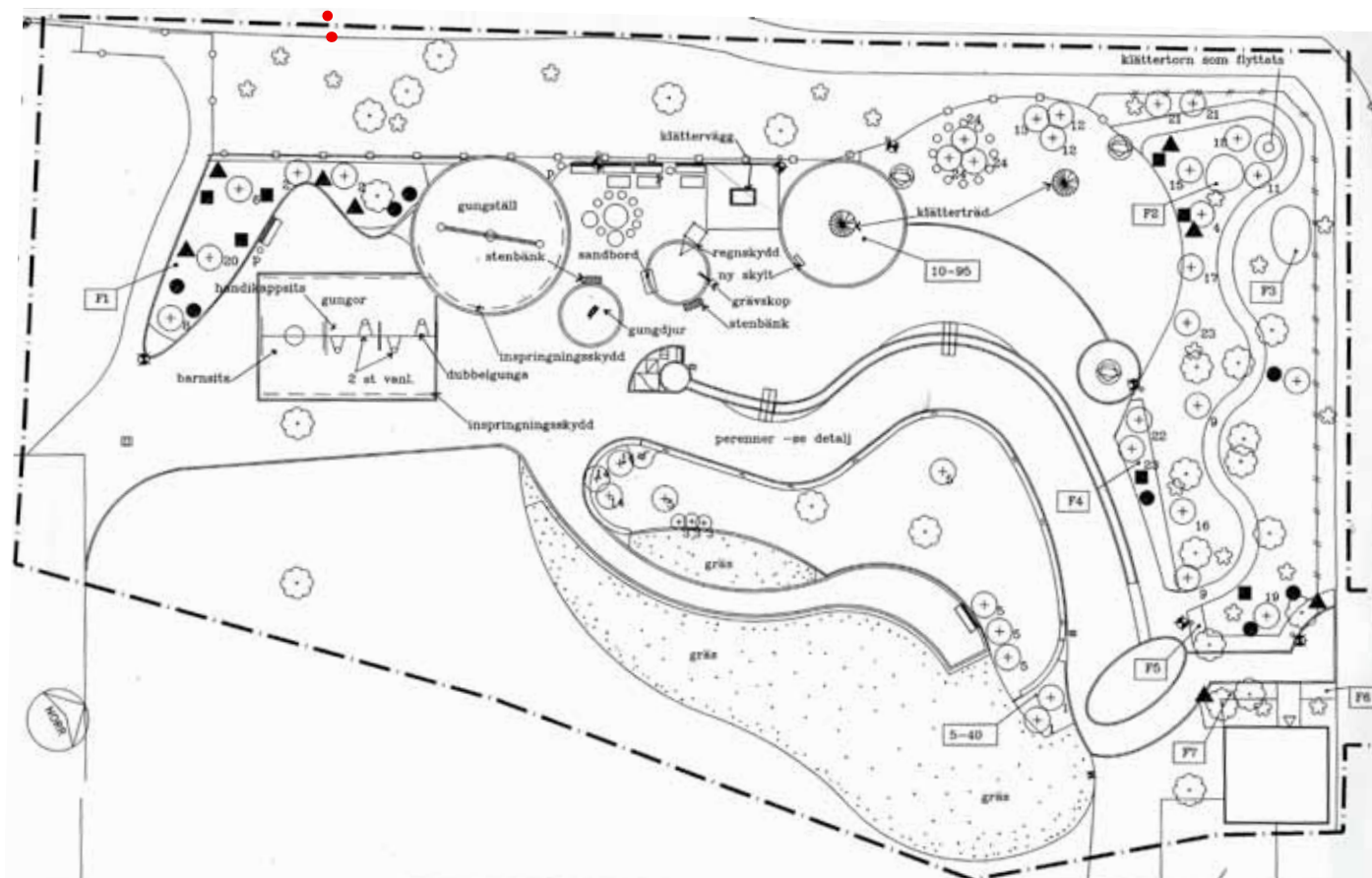
Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Översiktsbild som visar lekplatsens utseende idag. www.hitta.se

Ritning över ändringar på lekplatsen 2000

Källa: Gatukontorets arkiv Malmö

Kanske är det därför man år 2000 gör en radikal förändring och gör om hela lekplatsen till en av Malmös temalekplatser, tillgänglighetslekplatsen. Ritningen längst till vänster visar den del av parken som lekplatsen nu består av, det nordöstra hörnet, så samtidigt som lekplatsen rustas upp, minskar den i storlek.

Malmös temalekplatser utgör enligt Malmö Stad flaggskeppen bland Malmös lekplatser (Malmö stads lekplatsprogram). De ska fungera både som mötespunkt för barnen i stadsdelen och som utflyktsmål för barn i hela Malmö. Temat är det som gör lekplatsen unik och man vill att det ska väcka barnens nyfikenhet och stimulera till fantasi. Temalekplatserna har ofta specialtillverkat lekmaterial, som är unika för lekplatsen och bidrar till temat. Temalekplatserna placeras i större och välbesökta stadsdelsparker, stadsparker och rekreationsområden, och målet är att ha minst två temalekplatser per stadsdel (Lekplatsprogram Malmö stad)

På tillgänglighetslekplatsen är det muren med rinnande vatten som är unik för platsen. Det finns också stenbroar som även rullstolar ska kunna ta sig över och stenbänkar samt ett "stenparti" med stenblock i olika höjder. Stenblocken är av olika höjd och med olika ytbehandling, för att ge olika sensoriska upplevelser. Här finns också en upphöjd plantering med olika perenner, som en sluttande gång leder upp till, så att även rullstolsburna kan titta på den.

Foton som visar hur lekplatsen ser ut idag

Fallstudie: Kvarter St Peter, Lund

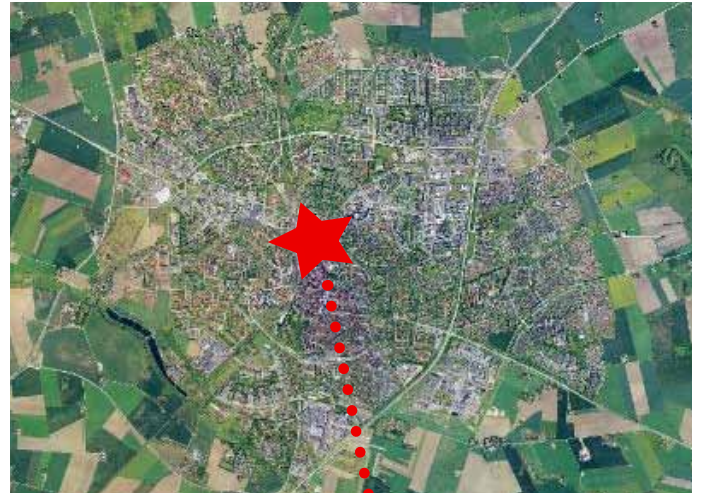
Kvarteret St Peter ligger i gamla norra Lund, eller vad som idag skulle kallas centrala delarna av Lund. Kvarteret bär namn efter en kyrka som anses ha legat där från 1100-talets senare del fram till reformationen 1536.

Lekplatsen som ligger i mitten av kvarteret är en ganska liten lekplats, med gungställning, sandlåda och grusplan för till exempel boulespel. Här finns även en klätterställning kombinerad med rutschkana och en liten klättervägg. Stjärnan indikerar lekplatsen och jag kommer även i denna fallstudie markera lekplatsens ungefärliga placering på de historiska kartorna.

Lekplatsen anlades i samband med att husen runt omkring byggdes, det är olika typer av HSB-hus, alla ritade av samma arkitektfirma, Carl Ossian Klingspors arkitektfirma.

Jag valde att undersöka den lekplatsen för att kvarteret är gammalt och här har det funnits bostäder sedan medeltiden. Genom århundraden har kvarteret hyst många barn som har rört sig och lekt inom området både på platser som är planerade för lek och på platser som inte är det. Detta gör det till en intressant fallstudie i mitt arbete, genom att jag reflekterar över de platser barn kan ha haft i kvarteret genom åren. Till skillnad från lekplatsen i Rörsjöparken som är en gammal lekplats har den här lekplatsen kommit till i modern tid, Nu för tiden finns kanske bara en bråkdel av de barn som fanns där i tider när det inte alls fanns någon bestämd plats för barn i kvarteret.

För att öka läsbarheten anger jag lekplatsens ungefärliga läge med en röd stjärna även på de historiska kartorna.

★ : Lekplatsens ungefärliga läge

Kvarterets gränser har i norr varit de yttersta för Lund. Längs med nuvarande Sankt Laurentiigatan gick den forna stadsvallen, och just norr om kvarteret fanns fram till 1811 stadens nodligaste tull, benämnd Norre tull. På den tidigaste kartan jag har hittat där kvarteret är detaljerat, från år 1878, kartan till höger, syns en gles bebyggelse, endast ett tiotal hus finns i kvarteret. En stor del är bara grönmålad, vilket kan tyda på att det har bestått av odlings- eller betesmark. Ytan kan till exempel ha bestått av kålhagar och annan odling.

Enligt bevaringsprogrammet för Lund har bebyggelsen redan tidigt varit hantverksinriktad. Fram på det sena 1700-talet bodde här människor från olika sociala skikt, akademiker, handelsmän och hantverkare. I alla dessa samhällsgrupper torde det ha funnits barn, men barnen i de högre samhällsgrupperna var förmodligen inte ute så mycket på egen hand i kvarteret, och märktes heller inte mer än i sällskap med vuxna.

Kvarteret St Peter med gles bebyggelse och mycket öppen mark.

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1878

På den senare kartan till vänster, från 1896, ser man hur bebyggelsen har blivit tätare i öster längs med Bredgatan, medan västerut är kvarteret fortfarande obebyggt, med betesmark och trädgårdar istället för hus. I ett hus fanns en restaurang, Åke Hans, och under sent 1800-tal var den särskilt omtalad och välbesökt. Här fanns en stor trädgård med uteservering och musikunderhållning. Här fanns också kugelbana och krocket plan.

Här syns också att man planerade en ny gata rakt genom kvarteret, parallellt med Bredgatan, men det genomfördes aldrig. Här säger verkligen kartan en sak och verkligheten en annan.

1887-1891 anlades Allhelgona kyrkan norr om kvarteret, vilket gjorde att man tyckte att det krävdes en mera ståndsmässig boulevardliknande gata från Clemenstorget upp mot kyrkan. Man breddade den befintliga, numera utträtade Vallgatan och planterade robinior 1894. Man passade också på att döpa om gatan till det lite tjusigare St Laurentiigatan.

Kvarteret med tätare bebyggelse i öster och en planerad ny gata rakt genom kvarteret.

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1896

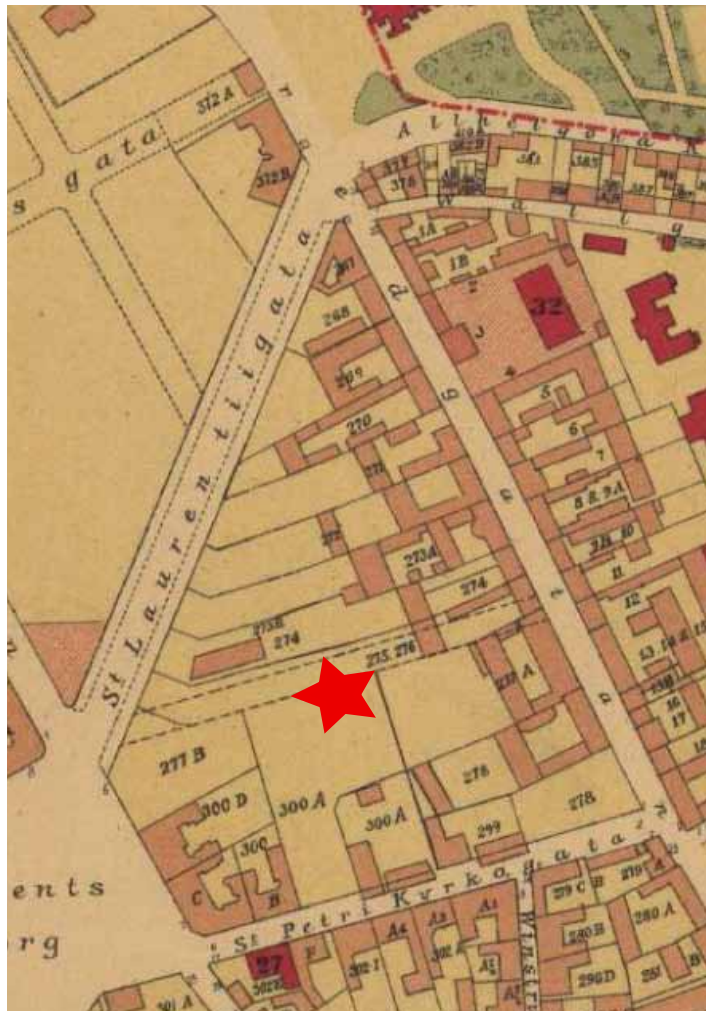

På kartan från 1907 har den västra delen av kvarteret bebyggts. Det fanns ett ökat behov av bostäder i Lund och man hade just anlagt Clemenstorget och ville ha en lämplig inramning till torget. På tidigt 1900-tal byggdes då ett "större affärs- och bostadskomplex" i kvarterets västra hörn.

Kartan till höger är daterad 1907, och nu är kvarteret nästan fullt med byggnader, även om det inte på långa vägar är så tätbebyggt som det var i många andra centrala kvarter i Lund vid den här tiden.

I kvarteret finns också en stor parkliknande trädgård, som skapades under slutet av 1800-talet av akademiträdgårdsmästaren Lundberg och professorn i medicin Michael Kolmodin Löwegren. Här finns fortfarande rester kvar av denna trädgård, i form av bland annat en stor blodbok samt en av landets största ginkgo. (<http://www.lund.se/Miljo--natur/Park-koloni-och-lekplats/Parker-i-Lund/Parker-i-centrala-Lund/4-LowegrenskaPetriplatsen/>) Detta får mig att undra om kvarterets barn har fått njuta av denna trädgård genom historien? Det var förmodligen inte tillåtet för vilka barn som helst att få leka i trädgården. Var den överhuvudtaget öppen för vem som helst?

I bevaringsprogrammet för Lund står omnämnt något om de som bodde i kvarteret, och då speciellt i den gård som kallas Kjederqvistska gården. Detta var från början en handelsgård men under sent 1800-tal byggdes den om till verkstäder och blev då en hantverksgård.

På kartan från 1907 ser man den nya bebyggelse i väster och ett i övrigt betydligt tätare bebyggt kvarter.

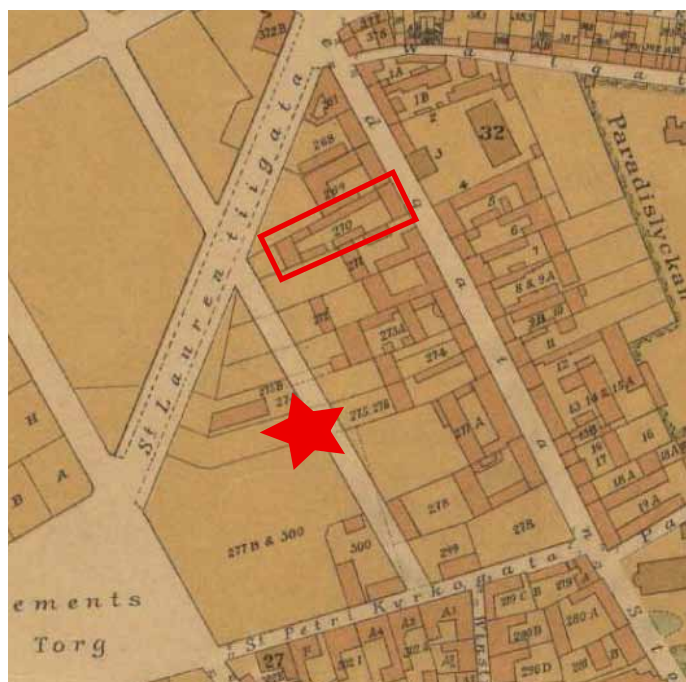
Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1907

Foton som visar rester av vegetation som tidigare varit en del av Löwegrenska trädgården

Vid 1800-talets första hälft visar uppgifter i husförhörlängder att de personer som var skrivna till Kjederqvistska gården var 10-15 stycken och på 1880-talet ökade detta till över 50 stycken. Detta borde ha inneburit att det även bodde många barn på gården. Foton som jag har sett i Kulturens arkiv visar barn som leker på gården, på fotot nedan ser man till och med en skottkärra i miniatyr, och en barnvagn!

De två nedre bilderna visar tunnbindare Lindqvists gård. Pojkarna hjälper förmodligen till med enklare jobb när de inte poserar för kameran. Kläderna tyder på att fotot är taget någon gång tidigt 1900-tal, kanske på 1910-talet. En del kort som jag fått titta på hos Kulturen i Lund var daterade men inte alla.

Karta över kvarter St Peter med Kjederqvistska gården markerad.

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1896

Foto ur Kulturens bildarkiv

Den här gården var stor, och kanske är det därför den förekommer på många foton som jag sett med barn på. Men det kan också vara intressant att veta att på senare foton, tagna på 1950-talet fram på 1970-talet ser man knappt några barn alls. Detta kan bero på att fotona, som tillhör Kulturen i Lund, har tagits för att dokumentera byggnaderna och man var därför inte intresserad av att ha med människor på bilderna. Men det kan också bero på att det inte fanns några barn ute att fotografera. Barnen var i skolan eller daghem på dagarna, de var inte på gården och lekte eller arbetade.

Foto ur Kulturens bildarkiv

Foto ur Kulturens bildarkiv

Foto ur Kulturens bildarkiv, daterat 1939

Fotot ovan till höger är taget 1967 och visar en kvinnan med två barn på skidor i det som kallas Petriplatsen på dagens karta. Detta kanske är symptomatiskt för tiden som kommer, att barnen inte är själva och leker, utan har en vuxen med sig.

Sedan händer inte speciellt mycket bebyggelsemässigt i kvarteret förrän stadsbiblioteket byggs. Någon fastighet byggs på 1950-talet, men det är på slutet av 60-talet som kvarteret får en helt ny prägel i och med att biblioteket placeras där. Marken var del av den trädgård som nu kallas Löwegrenska trädgården och bibliotekets stod klart 1970.

Fotot visar två barn med en vuxen i ett snötäckt St Peter.
Foto ur Kulturens bildarkiv, daterat 1967

Sedan följde en mängd bostadsbebyggelse, under sent 70-tal till tidigt 80-tal byggdes både flerfamiljshus längs med St Laurentiigatan och radhus inne i kvarteret. Det är först i samband med byggandet av dessa hus som lekplatsen tillkommer. När man bygger lekplatsen finns det säkert mycket barn i området och lekplatsen förses med en klätterställning, en träkonstruktion med både nät, stegar och småhus.

Genom åren har detta som tidigare nämnts bytts ut mot en mindre konstruktion, samt gungor och sandlåda.

Inzoomning av lekplatsen som den ser ut idag. www.hitta.se

Foto: Kulturens bildarkiv, daterat 1989

Reflektioner kring fallstudieplatserna

Hur har då *barns egna platser* förändrats på de *platser för barn* jag har tittat på i mina fallstudier? Det är intressant eftersom omgivningarna skiljer sig ganska mycket mellan de båda lekplatserna, ett gammalt kvarter och ett "nybyggt" (1900-tal).

Tidigare tillgänglighet

Man kan se skillnader mellan lekmiljöerna i kvarteret St Peter och de i Rörsjöparken. Jag misstänker att platsen där Rörsjöparken nu ligger inte har varit speciellt tillgänglig för barn historiskt sett. Här har det från början (så tidigt jag kan hitta kartmaterial) funnits en äng, sedan en övningsplats för militärer och slutligen en finpark. Dessa är inte platser som har tillåtit lek. Ängen kan vid första anblicken varit en utmärkt plats för lek, men efter att jag fick reda på att en staggvallsäng var en äng med kort, hårt gräs så drar jag slutsatsen att det inte var speciellt skönt att springa barfota på, och kanske inte därför lämplig för lek. Lek kan naturligtvis ändå ha förekommit, barn brukar inte välja sina platser utifrån var vuxna tycker det är lämpligt att leka, men det har förmodligen varit platser där barn har blivit bortsjassade. Detta i kombination med att det historiskt sett inte har varit speciellt tätbebyggt i området runtomkring, det har funnits ett par gårdar, men annars är det öppna marker. Detta gör att det har funnits gott om platser att leka på, och barn har inte varit tvungna att hålla till godo med den plats som finns. Parken Rörsjöparken, som lekplatsen ligger i, finns tidigt med på kartorna, och det kan vara så att barn lekt i parken och att man av den anledningen valt att lägga en lekplats där. Söder om Rörsjöstaden ligger arbetarkvarter, och då kan man gissa sig till att barnen i området varit många.

I kvarteret St Peter i Lund är förhållandena lite annorlunda. Här, kan man gissa utifrån de uppgifter som finns om hantverkaregårdar och verkstäder, har det funnits många barn, och kvarteret blir genom 1800-talet mer och mer tätbebyggt, vilket leder till fler barn på mindre yta. När man då på 1980-talet bygger en lekplats har man kanske redan byggt bort många av de platser barn har lekt på genom åren. Anledningen till att man bygger en lekplats just där kan vara många. Man kanske vill locka barnfamiljer till

de hus man bygger, man kanske är tvungen att bygga en lekplats, Plan- och Bygglagen, som ofta följdes strikt i början av 80-talet, rekommenderar att man har en lekplats i bostadsområdet, och kanske är det därför lekplatsen mitt i kvarteret St Peter byggs. Men även gårdarna har säkerligen varit en bra lekplats, med närheten till hemmet som yngre barn behöver. De gamla fotografier jag har fått titta på hos Kulturen i Lund visar att barnen har varit synliga i kvarteret på ett helt annat sätt än i senare tid. Fotot nedan till vänster visar barn i en vardaglig situation, de sitter på gården och leker, kelar med hunden och hänger på ett staket.

Foto ur Kulturens bildarkiv

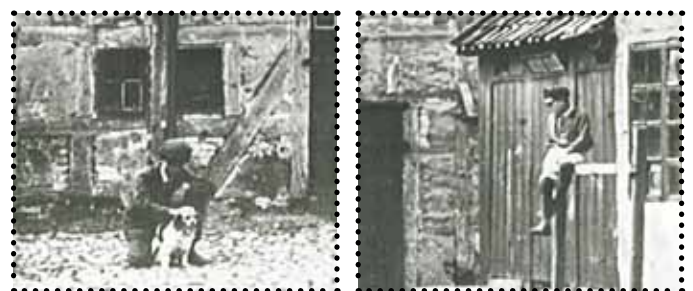

Foto ur Kulturens bildarkiv

Barntäthet förr och nu

Kanske visar kartan från 1945 också något intressant i samband med ovanstående, man har kartlagt hur många barn det bor i Malmö, varje ring betyder 20 barn, och det finns redovisat på kvartersnivå. Trots att det är dålig upplösning på kartan kan vi se att bara i kvarteret intill lekplatsen i Rörsjöparken bor det 120 (!) barn. Hur många barn bor där nu? I kvarteren runtomkring är det dock inte speciellt tätt med barn (inte om man jämför med andra delar av kartan, längre söderut i Malmö är det nästan svart av prickar...). Kartan är gjord 1945, och antalet barn i kvarteret kan ha lett till den utveckling av lekplatsen som gjordes 1959. Jag har frågat mig själv hur och varför man gör en sådan kartläggning? Man har förmodligen gått runt och räknat barn rent fysiskt, knackat dörr och frågat hur många barn som bor här. Är det ett led i planeringen av skolor och daghem?

Kartan visar antalet barn per kvarter, där en ring betyder 20 barn. Markeringen visar kvarteret intill Rörsjöparken
Källa: www.malmo.se digitalt kartarkiv, daterad 1945

Arbetsförhållanden förändras

På ritningen över Rörsjöparken från 1959 är de tydligaste tilläggen bänkar, papperskorgar och en kiosk. Jag drar paralleller till 50-talets hemmafruar, svensk ekonomi var på frammarsch och allt fler hade råd att vara hemma. Under dagtid behövde mammorna hitta på något med

sina barn, och gick då kanske ut och träffade andra hemmafruar, lämpligtvis skedde detta på en lekplats så att barnen kunde leka och mammorna kunde prata med varandra. Detta kräver bänkar! Men det kan också vara så att bänkar tidigare inte har visats i planen, de har bara funnits där, och har kanske inte ens varit fasta. Eller kan det vara så att det inte funnits bänkar vid lekplatsen för att barnen lekt där själva, medan den vuxne utträttade ärenden? Det är kanske en sociokulturell skillnad vi kan läsa ut ur detta, att det är först i modern tid som barn nästan alltid har en vuxen med sig, förr har äldre syskon haft rollen som barnvakt åt sina mindre syskon.

Kanske är det på 1900-talets mitt som barns egna platser börjar bytas ut mot platser för barn. Ännu något årtionde ska barn dock leka på gatan och själva ge sig ut i kvarteret för att finna sina egna platser. Fotot som visar en del av kvarteret St Peter i snöskrud 1967 pekar kanske, som tidigare nämnts, på ett nytt fenomen. Barn är inte längre ute i staden på egen hand, de har allt som oftast följ med en vuxen.

Något jag också reflekterar över när jag tittar

Kartans tillförlitlighet

på de senare kartorna är att på de över Lund från 1950-60-talet ser man inte en enda lekplats utmärkt. De står inte med på kartan, vilket får mig att fundera över om det är vid den tiden som lekplatserna förlorar mycket av sin status? De är inte längre nymodigheter, nu finns det så pass många lekplatser att de är vardag, de ska bara finnas där, men man tänker inte speciellt mycket på dem. För det finns lekplatser, och fler ska det bli. Under miljonprogrammets dagar byggdes det många lekplatser. I efterhand vet vi ju att lekmiljön på miljonprogramsområdena lämnade en del övrigt att önska.

Historiskt sett har stadens bakgårdar varit tillgängliga men med hård social kontroll. Det har alltid funnits människor där som har koll på

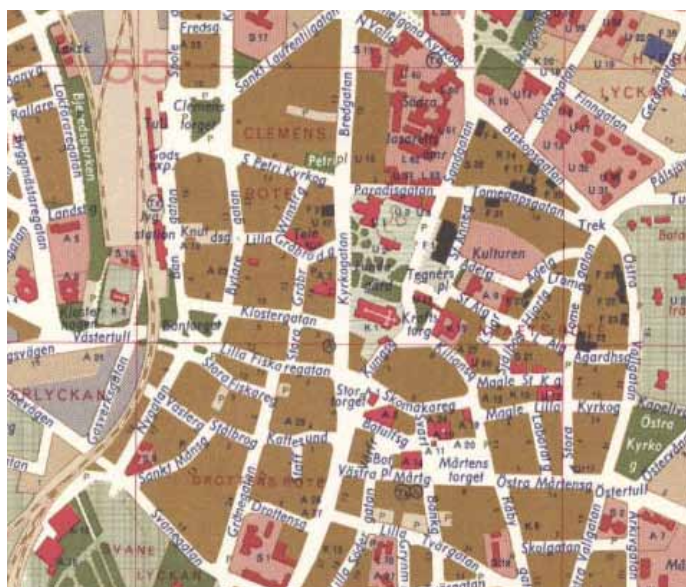
vilka som rör sig där, så att inga obehöriga eller skumma personer kommer dit. På gårdarna i kvarteret St Peter har det rört sig mycket folk, hantverkare som hade sina verkstäder inne på gårdarna, barn lekte där, kvinnor hängde tvätt och så vidare. Barn kunde springa mellan varandras bakgårdar för det fanns inga portar eller låsta dörrar mellan dem. Allt eftersom tiderna förändras försvinner de små verkstäderna från stadskärnorna, barn börjar i skola och daghem, och det blir det färre och färre som vistas på bakgårdarna under vardagarna. Detta leder till att obehöriga behöver hållas ute, och man sätter upp portar och lås. Nu kan inte längre barn springa mellan gårdarna, nycklar behövs och barnens utrymme begränsas. Då behövs lekplatserna för att barn från olika hus ska kunna mötas och leka. Detta exempel visar på kartans begränsningar som planeringsredskap, sådant man inte ser på kartan.

En intressant iakttagelse i kartmaterialet är att på kartorna jag hittat över Lund finns inte en enda lekplats utmärkt. Inte ens på en karta från 1911 som är utgiven av Svenska turistföreningen finns det någon lekplats. Möjligtvis är detta något för tidigt, Lund kanske inte var så snabbt med att införa lekplatser i staden. Men inte ens de senare kartorna visar var lekplatserna fanns. Kartorna

nedan visar centrala Lund, den vänstra från 1965 och den högra från 1971. Inte ens lekplatsen i Stadsparken är utritad, och den har funnits sedan 1951, minst. Vad beror detta på? Man anser kanske inte att lekplatser är tillräckligt viktiga för att få plats på kartan? Värt att notera i det sammanhanget är att på den högra kartan, från 1971 är parkeringsplatser utmärkt i form av ett blått P, det är tydligt att de är viktiga i alla fall...

Detsamma gäller dock inte riktigt för Malmö. På de kartor jag hittat finns lekplatser utritade från 1901 och fram till 1960-talet. Sedan händer det något. Kartan från 1988 och kartan från 1990 har helt plötsligt utelämnat lekplatserna. Det finns kvar idrottsplatser, parker och liknande. På 60-talet börjar man också i Malmö att utelägna lekplatserna, även på de kartor som är färglagda och kanske riktar sig till att användas av befolkningen, mer än ett arbetsdokument som mest används av planerare och arkitekter.

Det visar sig också när jag går in på malmo.se för att se om man kan se lekplatser på kartan idag, att det kan man inte. Man kan välja att se temalekplatserna på webbkartan, men inte övriga. Allt har kanske inte blivit bättre med åren.

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1965

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1971

Lundakartor som visar på vad man väljer att redovisa i kartan, lekplatser finns inte markerade på någon karta, medan parkeringar finns markerade på den senare.

Stadsbyggnadskontorets arkiv, Malmö, daterad 1958

Stadsbyggnadskontorets arkiv, Malmö, daterad 1960

Stadsbyggnadskontorets arkiv, Malmö, daterad 1988

Stadsbyggnadskontorets arkiv, Malmö, daterad 1990

Malmökartor från olika tid som visar samma del av Malmö, men olika information om var det finns till exempel lekplatser. Ringarna markerar där det finns en lekplats, men de är bara utmärkta på kartan från 1958.

Reflektioner

Att ta plats i staden

Rädslan för saker man inte är van vid gör sig påmind gång på gång. För mig är en sådan gång nu, när min treåring börjar visa behov av att röra sig bort från oss, hans föräldrar, och upptäcka saker själv. Uppväxt i en småstad som jag är, märker jag att jag tycker att den stora staden Malmö känns farlig, opålitlig och osäker. Inte för mig själv, men för barn.

Men trots detta finns det platser som är till för barnen. Antingen platser som skapats av barnen själva, de som jag i arbetet kallar barns egna platser, eller platser som en vuxen har skapat till barnen, som här benämns barns platser. Det är genom dessa som barnen tar sin plats i staden.

Följande del innehåller reflektioner runt dessa platser. Utifrån det historiska kartmaterialet tittar jag både på de platser barn kan ha skapat för sig själva och de platser som har skapats åt dem. Hur har de sett ut genom historien och hur har de förändrats?

Platser för barn

Platser för barn har inte varit en självklarhet i mer än cirka hundra år. Det var först efter att barnarbetet avskaffats i Sverige som man insåg behovet av en plats för barn att leka på. Av dessa platser är lekplatsen den som mest uppenbart är till för barn .

Lekplatsen

Eriksen (1985) skriver att ytor reserverade för barns lek helt enkelt inte existerade före slutet av 1800-talet, utom möjligtvis för barn till de rika. Förklaringen till denna sena (efter 1870) utveckling av lekplatsen ligger i attityder, historiskt sett, gentemot barn och förändrade sociala och utbildningsmässiga villkor för tiden.

Historiskt sett har man skapat platser för barn för att "utbilda dem" och "främja sunt leverne". Rasmusson (1998) skriver om hur de miljöer arbetarklassens barn levde i, gator och andra

Foto ur Kulturens bildarkiv

offentliga platser, identifierades av myndigheter och andra som farliga. Här fanns trafikfaror, smittsamma sjukdomar som kunde spridas fritt och en grogrund för kriminalitet och social utsatthet. Denna typ av problembeskrivning har blivit ledande för hur samhället och vuxenvärlden försöker kompensera barn för de värden som anses ha gått förlorade, t.ex. fria och trygga utrymmen för lek, närheten till djur och natur, och det naturliga umgänget med vuxna (Rasmusson, 1998). Detta kan ses som ena sidan av myntet, att man vill ge något till barnen, för

att kompensera dem för det man anser att de har blivit berövade på. Den andra sidan av myntet blir dock att barnen begränsas i sin spontanitet i och med att man bygger lekplatser. De får en bestämd yta att vara på, och är således under de vuxnas kontroll.

Foto ur Kulturens bildarkiv

I staden finns det trots allt platser som är skapade enbart för barn, lekplatser, skolgårdar, förskolegårdar och fritidsgårdar.

Barn har inte samma rörelsefrihet som vuxna, de är mer utlämnade till det vi tillhandahåller dem i deras bostadsnära omgivning, och därför måste vi planerare anstränga oss särskilt menar Harvard (1998). Trots detta är lekplatserna ofta det som "fixas till" sådär lite på slutet. Lekytorna glöms ofta bort och man kanske inte heller inser att de kräver mer planering och eftertanke än vad de får. Det finns skäl att varna för den övertro på lekplatser som karaktäriserat de senaste årtiondena menar Bengtsson (1981). Ett områdes lekmiljö kan aldrig fixas efteråt utan måste beaktas från början. En intressant sak i sammanhanget är också det faktum som Mead (2010) påpekar, att arkitekter lätt "flippar ut" när man ska bygga en lekplats. Man tar i från tårna och skapar en lekplats som kanske ser häftig ut, men som ganska snabbt blir färdiglekt. Fog Olwig & Gulløv (2003) menar att platser för barn definieras ofta utifrån de vuxnas moral

Kartan visar att man tidigt märker ut idrottsplatser, som skulle kunna vara en plats för barn. Ringen till höger skulle kunna visa en lekplats i tidigt skede, i Stadsparken i Lund.

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1907

frisksportaktiviteter och knattfotbollen hade ännu inte uppfunnits annat än på gatorna och innergårdarna.

Riktvärden växer fram

Den offentliga utredningen "Barns utemiljö" som kom 1970 fokuserade på att befästa fakta om barns lek och de behov som kommer med den. Detta innebar att man redovisade riktvärden för var lekplatserna skulle ligga och hur de skulle se ut. Man menar till exempel att ett barn ska ha max 200 m till närmaste lekplats, och till närmaste småbarnslekplats ska det bara vara 50 m osv. (Barns utemiljö, 1970, s 31) Utredningens uppgift har också varit att föreslå åtgärder som ger barnen i tätorterna en miljö som verkar stimulerande på deras utveckling och bättre och tryggare förutsättningar för utelek. På slutet av 80-talet trädde den nuvarande plan- och bygglagen, PBL, i kraft. Man gick då från detaljstyrning till s.k. ramlagstiftning och utemiljön var ett av de områden där den nya lagens anda slog igenom som mest. Man slopade de preciserade detaljkraven på lekplatser och nu säger lagen bara att lämplig plats för lek, motion och annan utevistelse ska finnas i nära anslutning till eller inom områden med sammanhållen bebyggelse. När det nuförtiden byggs nytt sker det ofta genom att man förtätar, alltså att friyrtas i anspråk (Harvard, 1998). Dessa friyrtor kan vara ytor som används för lek och på så sätt förlorar barn på förtätningen i dubbel bemärkelse; det blir trängre=fler barn på mindre yta, plus att det blir färre ytor att leka spontant på.

Hur ska man då kunna omvandla riktvärdena till en fysisk struktur? Det är en utmaning för de som planerar staden. En utgångspunkt i planeringen

Även i Malmö är idrottsplatser tidigt utmärkta på kartan, men har barn haft tillgång till dem?

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö, daterad 1901

om ett sentimentalt förflutet och en önskvärd framtid, klädda i förnuftiga kunskaper om barns bästa. Många studier som kritiserar barns plats i samhället, visar de vuxnas syn på barn och bygger på en idealiserad syn på barn.

En intressant iakttagelse jag gör när jag tittar på kartmaterialet är att på kartorna från tidigt 1900-tal är att platser för barn är på gång, det är som om det ligger och bubblar lite under ytan där på kartan. Det finns idrottsplanen i Lunds sydvästra utkant på kartan från 1907. På samma karta finns något som skulle kunna vara lekredskap i det som senare blir Stadsparken. Malmökartan från 1901 visar också en idrottsplats, och till och med en planerad flytt och utvidgning av idrottsplatsen till tvärs över gatan, norr om nuvarande Pildammsparken. Fick barn leka här? Min gissning är att detta var de vuxnas "lekplats", här skulle starka män visa upp sig på diverse

kan vara att ta fasta på barns egna platser i staden, de blir redskap som hjälper oss att förstå barnperspektivet på en utemiljö (Kylin, 2010). Det är också i detta sammanhang man tydligt kan se kartans begränsning som planeringsverktyg. Kylin (2004) menar att genom att använda planen som representation av verkligheten gynnar en abstrakt helhetsbild av verkligheten, vilket står i stark kontrast till hur barnet uppfattar den, nämligen detaljrik och konkret. Dessutom gör arbetet med ritningar som representationer av den fysiska miljön att man sätter fokus på det som man kan kvantifiera och synliggöra grafiskt. För planeraren blir utgångspunkten det som ögat kan uppfatta. Detta kommer på kollisionskurs med barnets uppfattning av utemiljön, nämligen kroppens uppfattning av platser.

Norén Björn (1977) beskriver det som att ett barns miljö är ett resultat av en ekonomisk politik, som delar på produktiva och improduktiva människor. Om man ser krasst på saken så ger inte barnen något tillbaka till samhället, de är en tärande (improduktiv) grupp. Samhället räknar dock med att de ska växa upp och börja jobba och betala skatt så småningom, och då hamnar de i den närande (produktiva) gruppen.

Behov av lek - behov av plats

Men för att barn ska växa upp och bli fungerande vuxna måste deras behov tillfredsställas, och i de behoven finns leken. Så platser för barn innebär platser för lek. De platser som finns avsatta för barn i staden är lekplatser, skolgårdar och

förskolegårdar. Alla är tämligen överens om att lekplatsen är där för barnens skull. Det är barnens plats (Nilsson, 2003). Men bara för att det finns lekplatser betyder inte det att barn bara leker på dem, barn leker var som helst. Barn leker där de är för tillfället, det kan vara på en lekplats, på trottoaren, eller bakom ett elskåp. När trafiken i städerna inte var så intensiv som den är nu var det möjligt att leka där man stod, man kunde spela kula, fotboll eller hoppa hage på gatan. Kan man det fortfarande? Kanske i vissa delar av staden, men inte överallt.

Likställ inte platser för barn med barns platser! (Fog Olwig & Gulløv 2003) De är inte nödvändigtvis samma sak. Skolor, fritidsgårdar och lekparker är platser för barn, men de är kanske inte barns platser. De är snarare exempel på hur samhället försöker ta hand om barnen (Bengtsson, 1981). I takt med att samhället har tagit mer och mer hand om barn och skapat fler och fler platser för dem, har det spontana i utomhusleken i hög grad gått förlorad.

Foto ur Kulturens bildarkiv

Barns egna platser

Barn egna platser är de som de själva skapar, kojor, hålor, hemliga ställen med mera. Dessa kan finnas i både stad och natur, och spela lika stor roll hur de än ser ut.

Staden

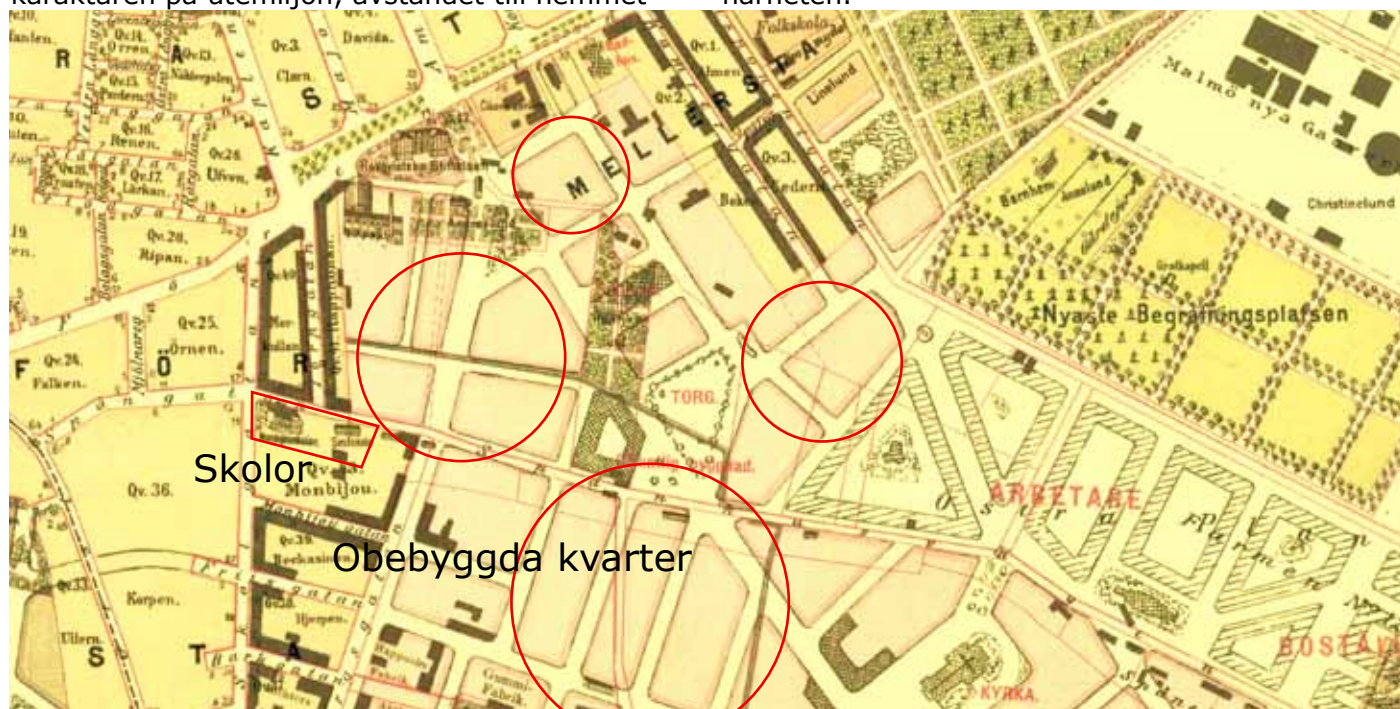
Det är mycket som rymmas i våra städer; bostäder, arbetsplatser, affärer och trafik bland annat. Konkurrensen om ytor är stark och det är inte sällan de svaga grupperna som får stå tillbaka. Barn tillhör den grupp som ofta får stå tillbaka när andra starkare har behov av platsen. Men våra städer rymmer många barn, och de behöver också sina platser.

Kojor, ödetomter och löst material

De platser barnen har skapat själva kan vara i nära anslutning till de platser man har skapat till dem, kanske beroende på att lekplatser ofta ligger i en park eller liknande. Men de kan också ligga i en urban miljö, undangömda kojor som man kanske som vuxen inte först ser som kojor. Det finns dock faktorer som begränsar barnens frihet i staden, det duger inte att bygga kojor överallt. Maria Kylin (2010) menar att de faktorer som påverkar var barn bygger sina kojor är: karaktären på utemiljön, avståndet till hemmet

och tillgängligt material att bygga sin koja med. De miljöer som de flesta vuxna anser vara skräpiga och fula är kanske de som är bäst för barnen, med en mängd av löst material att bygga sin koja med.

Just löst material är en viktig ingrediens i barns lek, och något som förr i tiden alltid har funnits tillgängligt, oavsett om man är uppväxt på landet eller i staden. När staden inte var så organiserad som den är nu, fanns alltid ödetomter som stod till förfogande för lekande barn. Dessa är nu alltmer sällsynta och föräldrar vill nog helst undvika att deras barn leker där. På de historiska kartorna syns ofta obebyggda tomter i stadsbilden, och det som är inritat behöver inte heller vara det som finns på platsen, många kartor visade det man planerade att bygga. Dessa områden tjänade sannolikt som lekområden för kvarterets barn. Kartan över Malmö nedan är från 1901 och visar i detta utsnitt på delar av sydöstra Malmö, nuvarande Möllevången/Sorgenfri. Här är de tomma rutorna "Qvarter att intagas i stadsplanen." Alltså inte bebyggt ännu, och vad finns det där då? Vegetation? Grusplaner? Åkrar? Det ligger dessutom både folkskolor och en småskola i området, så barn fanns det säkert i närheten.

Karta som visar ödetomter som kan gett möjligheter till skapandet av egna platser.

Källa: Stadsbyggnadskontorets arkiv Malmö, daterad 1901

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1878

Källa: Stadsbyggnadskontoret i Lund, daterad 1896

Kartorna ovan visar på hur man valt att illustrera det gröna i staden och hur man tolkar det olika beroende på hur det ser ut.

Det gröna i staden

När jag tittar på Lundakartan från 1878 får jag intrycket av att staden innehöll mycket grönt. Detta kan bero på att den faktiskt gjorde det, eller att man valt att illustrera alla gårdar samt grönområden i grönt. Allt som inte är gata eller hus är färglagt i grönt, och det ger intrycket av att det faktiskt var grönt. Men om man tittar på Lundakartan från 1896, ca 20 år senare, har man istället färglagt gårdarna i gulorange, och bara det som faktiskt är parkmark i grönt. Detta ger en helt annan bild av staden. Både sann, det gröna visar grönområden som är offentliga och tillgängliga för alla, men också falsk, det gröna på gårdarna är i högre grad tillgängligt för de som bor där, och bidrar till en ökad kvalitet i närmiljön.

Att uppleva den farliga staden

Nu för tiden beskrivs storstadslivet i debatten ofta som farligt, vilket kan ses mot barndomsskildringar från barn som levt i städer vid seklets början, som beskriver ett myller av liv, men ingen rädsla eller ensamhet (Halldén, 2009). Till och med utemiljön runt hemmet kan idag betraktas som begränsad då bl.a. vuxnas oro för barnets säkerhet begränsar barnens rörelsefrihet (Sandberg & Vuorinen, 2005). Detta är synd och begränsar barnen i sin lek, och man kan undra om denna oro är befogad. Det kan handla om

okunskap och ovana, att föräldrarna själva är uppvuxna i en mindre stad eller på landsbygden och baserar sin oro på det man ser och hör i media. Den stora boven i detta drama är nog dock trafiken.

Kylin (2010) talar om hur viktigt det är för barnen att uppleva staden för att förstå den. Att genom aktivitet och upplevelser lära känna världen, förstå hur den ser ut och fungerar, kan ses som en uppgift barnet behöver för sin utveckling.

Att barn skapar sina egna platser i staden är i grunden bra och viktig för deras utveckling. Att de tar gatan i besittning hade inte heller varit något problem om inte trafiken hade funnits. I utvecklingsländer har gatan stor betydelse för barns socialisation och bidrar till barnens utveckling. I dessa länder kan gatan ses som en motsvarighet till västvärldens lekpark. Så var det även för barn i Sverige vid 1900-talets början, då barn vistades i staden mer fritt (Sandberg, Vuorinen, 2008). Men, som Nic Nilsson (2003) menar i sin bok Barnperspektiv på planeringen, har utvecklingen och moderniseringen av stadsmiljön gjort att barnen blir mer och mer hänvisade till specialutrymmen i form av anlagda lekplatser och lekpark.

Naturen

Barnen i Bullerbyn, Ronja Rövardotter, Bland tomtar och troll och Nils Holgersson är bara några exempel på barnlitteratur som utspelar sig i naturen och ger en bild av hur barn vistas i naturen, eller hur man önskar att barn ska vistas i naturen, spontant och utan att reflektera över det.

De senaste årtiondena har präglats av en tanke på att naturen är det som är den bästa miljön för barn, barn anses må bra av att leka i naturen. Eller som Ebba Lisberg Jensen skriver:

”Det råder närmast konsensus kring att barn mår bra av utevistelse” (Mårtensson et al., 2011, s 26).

Barn har ansetts stå närmare naturen än vuxna, man anser att barn är mer biologiska, vilda, ursprungliga. Särskilt pojkar har man trott har ett behov av att ”rasa av sig”, att det finns någon vild, djurisk kraft inom dessa barn som kan skada andra barn och dem själva om den inte tillåts komma ut. Lisberg Jensen menar att det finns ett grundantagande i samhället att barn är naturliga och därför hör hemma i naturen (Mårtensson et al., 2011). Att röra på sig, att motionera och ägna sig åt fysisk aktivitet har setts som ett sätt att stärka själ och kropp. Friluftsrörelsen växte sig stark under seklets början, en sund själ i en sund kropp var ledorden. Man började anlägga parker och planteringar i den växande staden Stockholm eftersom man menade att stadslivet lätt blev ”härdat för fysiska och sedligt fördärv, från vilka det onda sprides i den övriga samhällskroppen” (Sandell & Sörlin, 2000, s 12). Man menade att det som var nyttigt för människan var sol, bad, ljus, luft och motion åt kroppen. (Henschen, 1990)

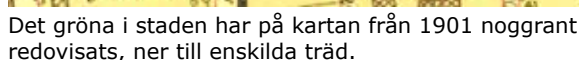
Natur är starkt knutet till hälsa och välbefinnande. Mycket forskning (t.ex. Grahn, 1991, 2010, Mårtensson, et al., 2011) visar på människors behov av naturen och hur man kan använda naturen som redskap för att förbättra vår hälsa. Denna forskning har vuxit fram ur en ambition att skapa attraktiva miljöer för människor, och det är ofta olika arkitektur- och landskapsinstitutioner som har varit pådrivande. Forskningen visar

att positiva naturupplevelser som barn tros ha långsiktigt positiva effekter på individens hälsa och det kan också främja en sund livsstil med mycket utevistelse genom livet (Mårtensson et al, 2011)

Att i sin vardag ha tillgång och kontakt med naturen har länge varit en självklar sak för de flesta barn i Norden. Det har generellt funnits en god tillgång till naturlika miljöer i bebyggelsen. Nu tyder dock en hel del på att barn spenderar generellt mindre tid utomhus, än för bara några decennier sedan. Vad kan detta bero på? Viktiga orsaker är de förändringar som har skett i familjers vardagsliv, man har fått rymligare bostäder, det finns många inomhusaktiviteter som lockar samt att vuxna är rädda för att släppa ut sina barn utan uppsikt, p.g.a. trafik och rädsla för främlingar (Mårtensson et al., 2011).

Stadsbarnen och naturen

Naturkontakten för stadsbarn innebär, och präglas av, en mindre tillgång till natur. Samtidigt behövs det inte speciellt mycket natur för att barn ska uppfatta det som vilt och spännande. Min treåring tycker att en skog är lika med tre träd i grupp. Kanske kan även urbana grönområden fungera som natur för barn? Hur mycket av den ”natur” som finns i staden är, och har varit, tillgänglig för barn att leka i? Kyrkogårdar kan man ganska raskt räkna bort, de lämpar sig inte för lek, och speciellt inte i äldre tider. Dock är det kyrkogårdarna som vi ser illustrerade på gamla kartor, finns det inget annat illustrerat, så finns det i alla fall en kyrkogård. Frågan är också om ens parkerna var tillgängliga för lek förr i tiden? Där skulle man flanera, promenera och det skulle vara lugn och fridfullt. Möjligtvis var barnen till de bättre bemedlade välkomna, men knappast de fattigas barn. På Malmö-kartan från 1901 ser vi parker noggrant uppritade, med träd och stigar, likaså kyrkogården är noggrant redovisad. Det är också på den här ovanligt detaljerade kartan där ordet lekplats dyker upp, dock utan en detaljerad lekplatsritning, vilket gör att det känns osäkert om lekplatsen funnits där eller inte.

I de flesta fall är det skogen som är synonymt med naturen (Halldén, 2009). Men var finns skogen i våra städer? Och om inte barnen kan vara i skogen, var ska de då vara? Det är kanske många av stadens barn som sällan eller aldrig kommer ut i "riktig" natur. Fast vad är "riktig" natur?

(Lundahl, 1998). Våra städer genomgår nu också förändringar i hur de planeras. Idealet för hur vi vill att staden ska byggas ändras. Idealet för många är täta stadsrum med ett levande gatuliv. Problemet med detta, menar bland andra Mårtensson (2011) att biltrafiken räknas in i detta gatuliv och i och med dennas närvaro undergrävs barnens möjligheter till ett självständigt uteliv. Ursprungsmiljön för denna ideal-stadsbild var en miljö med betydligt mindre trafik än vi har nu.

Frost (2010) skriver att man redan 1908 i USA ifrågasatte det vi idag skulle kalla förtätningen av städerna. Man kritiserade det faktum att städer växte sig så stora att det inte fanns kvar varken blommor, fält eller skogar kvar. För att tillgodose barns behov av sådana naturliga platser byggde man lekplatser. Man menade att man försöker ge barnen, oavsett om de är födda i staden eller på landet, deras rättmätiga arv. Det var dessutom, insåg man, mycket lättare och mindre kostsamt att ta in små bitar natur i staden och göra dem till barnens egna, än att då och då ta barnen

53

Barns utevistelse ändras

Barns naturkontakt sker ofta under organiserade former, genom dagis, skola fritidshem eller organisationer, t.ex. scouterna. Men barns tillfällen att vistas spontant i grönområden och parker blir allt färre, och en allmän förekomst av grönytor innebär inte att människor ökar sin dagliga naturkontakt (Mårtensson et al., 2011). Det spontana går förlorat!

Vad händer då med barns utevistelse, på vilket sätt ändras den? I en undersökning som Sandberg och Vuorinen gjort visar det sig att gamla människor som berättar om sin barndom, har, oberoende av socioekonomisk bakgrund och uppväxtmiljöer oftast de bästa minnen från utomhuslek och skapande av hemliga platser (Sandberg, Vuorinen, 2008). De hemliga platserna skapas kanske också på lekplatser och skolgårdar, men det sker sannolikt i högre grad när barn leker ute på sin fritid.

Att naturen ses som positiv, ur vuxnas synvinkel, har även Halldén (2009) sett, hon menar att natur, när man pratar om barn och deras lek, alltid är förenat med positiva innebörder. Detta kan bero på många saker; att barn var ute mer förr, dessa barn har nu blivit vuxna och idealiserar kanske sin egen barndom. Fler barn nuförtiden bor i städer, barn har mindre fritid beroende på fler planerade aktiviteter såsom sporter och liknande. Barns rörelsefrihet i närmiljön har minskat och de är beroende av vuxna som skjutsar dem till de olika aktiviteterna. Barn går inte längre i den skola som ligger närmast hemmet och har i stort fått sämre förutsättningar att bilda egna gemenskaper i sin närmiljö som traditionellt legat till grund för lek och umgänge i utomhusmiljön (Mårtensson et al., 2011).

Utemiljöer anses ofta ge barn ett slags frirum, samtidigt som naturen ger individen möjlighet att röra sig och skapa fritt utmanas kroppen och hjärnan av krafter som människan inte kan kontrollera (Mårtensson et al., 2011). Att klättra i ett levande träd ger ständigt nya impulser till att samordna och anpassa rörelserna. För varje kliv uppför måste kroppen finna ny balans, hållfastheten hos grenarna måste provas, nya

svårigheter övervinnas (Norén Björn, 1977). Om det är ett träd man känner till klättrar man ofta upp samma väg, men det kan ändå bete sig på olika sätt beroende på årstid och väderlek. Ett konstgjort lekredskap är statiskt på ett sätt som inte ett levande träd är. Barkens struktur, bladens form, färg och doft ger tillsammans med trädets gungande rörelser i vinden en hel, stark och rik upplevelse. Norén-Björn (1977) ställer sig slutligen frågan om ett konstgjort lekredskap kan ersätta allt detta?

Diskussion

Diskussionen innehåller dels reflektioner kring min arbetsprocess och de delar den innehåller, dels en avslutande reflektion kring vad som kan komma att hända i framtiden och kring de reflektioner jag har gjort.

Reflektion kring arbetsprocessen

Jag valde att skriva arbetet i essä-form, utan en tydlig resultatdel och med ett mer reflekterande förhållningssätt till det empiriska materialet, kartorna. Detta har fungerat väldigt bra, det var en lättnad när idén uppkom vid ett handledningstillfälle, att man kanske inte måste visa upp en tydlig resultatdel. Reflektionerna kring kartorna är fria, och inte bundna av fakta eller historia. De baserar sig helt på mina egna tankar och erfarenheter utifrån det jag har läst och därför lämpar sig det mer personliga anslaget i essä-formen. Att inspireras av den hermeneutiska arbetsprocessen känns som ett helt naturligt sätt att jobba, kanske för att vi under hela utbildningen fått höra att det är viktigt att zooma ut för att sedan zooma in igen.

Fallstudierna

Som en utgångspunkt i arbetet med kartorna valde jag att göra fallstudier. Två lekplatser, i två städer, med två helt olika bakgrunder och förutsättningar. Detta fungerade som en introduktion till kartorna, och hjälpte mig att komma djupare ner i materialet. Genom att titta på kartorna utifrån dessa två lekplatser fick jag automatiskt ett bestämt område att studera, som gjorde det lättare att bli detaljerad och att söka material. Det faktum att de båda platserna var så olika gav också en ytterligare dimension till arbetet, lekplatserna kom till vid helt olika tillfällen, de båda kvarteren skiljde sig åt i bebyggelsestruktur och ålder. Dessutom skiljer de sig åt i dagsläget också, utan att ha några siffror på det kan jag misstänka att det är en väldigt skillnad i besöksfrekvens, då den i Lund ligger dold bakom Stadsbiblioteket och dessutom verkar tillhöra bostadsområdet, den känns semi-privat på något sätt.

Litteraturstudier kombinerat med kartstudier

Att kombinera kartstudierna med en litteraturstudie kändes nödvändigt för att få en grunduppfattning om vilka platser som kunde kallas platser för barn och vilka platser på kartan som barn historiskt sett kunde valt att se som sina egna.

Utifrån litteraturstudierna tittade jag sedan på de kartor jag träffat på i fallstudiearbetet. De kartor jag använde i denna del var mest de kartor som visar hela Malmö, eller hela Lund, detta för att få en överblick, och kunna dra slutsatser av det jag ser.

Att använda kartorna som ett diskussionsunderlag har varit givande och triggat min fantasi, och har gjort mig tvungen att tänka mig in i hur det är att vara barn, och hur barn använder stadens ytor.

Avslutande reflektion

Hur ser framtiden ut för lekplatsen? Och hur ser framtiden ut för barn i staden? Vill vi att barn ska få ta plats i de nya städer och nya stadsdelar vi skapar?

Gunilla Hallden (2007) skriver om hur utemiljön blir alltmer svårtillgänglig för barn och att det i Stockholm finns skolor som inte har någon skolgård. Hon menar vidare att gatan som del av det offentliga rummet är förbehållen vuxna, och att trafiksituationen är en av de faktorer som begränsar barns tillgång till gatan.

Diskussionen går nu delvis också mot att hela staden ska vara barnvänlig, att barn som i förr i tiden ska kunna leka överallt, och då kommer inte lekplatserna att behövas längre. En mindre artikel, skriven av Charlotta Råsmark, Martin Ehn Tillberg och Lars-Magnus Ejdeholm i "Issue nr 5", publicerad på arkitektkontoret Whites hemsida menar att om man bara anstränger sig som planerare kan man skapa sådana miljöer i våra framtida städer (<http://www.white.se/issues>). Man menar att:

"Den nya lekplatsen, tror vi, är en struktur i staden. Den har formen av långa stråk eller stora nät snarare än isolerade rutor i en kaka."

Detta ska man uppnå dels genom att trafikseparera så att barn får större plats i våra städer, men också genom att riva lekplatsen mentalt för att sedan bygga upp den igen, utifrån nya tankesätt. Man vill skapa en barnstruktur som prioriterar platser för lek och rörelse, skapa pärlband av platser och förbinda dem så att man får trafikfria stråk för lek som binder samman olika delar av staden.

Kan man det? Kommer man kunna påverka strömningarna i samhället så att barn får högre status än trafik? För det kanske är det allt handlar om? Att trafiken har så hög status att den alltid går före andra behov? I dagsläget ser vi en uppenbar intressekonflikt, där biltrafiken alltid sätts före fotgängare och cyklister. I förlängningen kan man knyta samman detta samband med barns försämrade hälsa, barn blir fetare, de rör sig för lite. Detta problem läggs ofta på barnen

menar Björklid och Nordström (2009), det anses vara barnet som ska ändra beteende, när det kanske är i en helt annan ände problemet ligger, i de miljöer vi erbjuder (eller inte erbjuder) barn.

En bra lekmiljö uppfattas inte som en avgränsad plats utan som en början på den stora världen och som något som måste utforskas. Alla skulle dra nytta av att leken också sipprade ut från lekplatsen och in i det offentliga rummet (Mårtensson, 2010). Barn har också en förmåga att förhålla sig till en fysisk miljö och natur med en känslighet som ofta har gått förlorad hos oss vuxna. Kanske borde vi likväl som vi har miljökonsekvensanalyser i stadsplaneringen ha barnkonsekvensanalyser (Björklid & Nordström, 2009)

Kanske är det som Nilsson (2006) säger i sin bok *Det saknade barnperspektivet i planeringen*, att det inte räcker med att hänvisa barn till några lekplatser. Han ser lekplatserna som planerarnas ursäkt för att man inte kunnat planera en miljö lämplig för barns utevistelse. Också Bengtsson (1981) säger detta, att det aldrig går att fixa till lekmiljön i efterhand, den måste tas med i planeringsarbetet redan från början.

I arbetet med exjobbet har många frågor och funderingar väckts. Hur ser framtidens städer ut om man tittar utifrån ett barnmiljöperspektiv? Kommer barn i framtiden ens synas i våra städer? Kommer det bli på små inhägnade reservat där man har placerat ut ett antal lekredskap som barnen kan roa sig med? (Som dagens lekplatsr alltså...) Eller kommer vi att bygga en stad där barn får ta plats? Och hur gör man det?

I arbetet med de historiska kartorna, och bilderna har jag kommit att inse hur mycket vi kan använda oss av det när man gestaltar nya platser. Dels för att få en aning om vad platsen har använts till, och kanske följa det, eller göra nånting som "rimmar" med det. Eller också för att väcka känslor. Känslorna som kommer upp när man ser barnen på gårdarna i kvarteret St Peter i Lund, lite smutsiga, busiga barn, som så gärna vill synas i kameran. De talar till oss, påminner

oss om hur det känns att vara barn, att ha det där sommarlovet framför oss, oceaner av tid. Ett historiskt foto kan tilltala många åldrar, de gamla som kanske ser sin barndom, de unga som fascinerar av de som ser ut som dem själva fast för länge sedan och de mittemellan som kanske påminns av historier man har hört föräldrarna berätta.

Ett tydligt tecken är också att nya förskolor placeras gärna i befintliga parker. Bra för de barn som går på förskolan, men dåligt för alla andra, det blir mindre gröna ytor totalt sett.

När jag läser artikeln som menar att vi ska riva lekplatsen mentalt, publicerad på Whites hemsida, drar jag paralleller till debatten om grönstrukturen i staden, hur många städer som nuförtiden vill visa upp sin grönstruktur som sammanhängande, Köpenhamn har sin hand där utrymmen "mellan fingrarna" är gröna, Stockholm sina gröna kilar, och Malmö vill visa upp sina gröna stråk. Detta är en diskussion som har intensifierats i samband med större krav på förtätning, hur ska vi skydda dessa gröna områden mot bebyggelse? Kan vi lyckas skapa en barnstruktur i samma anda? En stad där barn kan vistas och leka utan att föräldrar ska känna oro för biltrafik? Det vore fantastiskt, men låter som en utopi. Men samma kanske sades när tankar om en sammanhängande grönstruktur först lades fram, så denna artikel kanske är början på en mer barnvänlig stad.

Hur länge kommer vi ha biltrafik? Hur länge räcker oljan? Kanske är det bristen på olja som blir utomhuslekens räddning? I fantasin kan man försöka se en bilfri stad framför sig, hur hanterar man det? Tänk bort bilen för ett ögonblick, och inse hur stor del av staden som faktiskt är anpassad efter bilen. Vågar, parkeringsplatser, garage. Vad skulle inte dessa platser kunna användas till? Snacka om plats för lek...

Att riva lekplatsen, om än bara mentalt, kan nog vara svårt. Vi är vana vid att barnen har sina bestämda platser i staden. och har kanske svårt att se hur de skulle kunna leka på andra ställen i staden. Men något måste göras för att barnen inte helt ska skuffas undan till förmån för andra,

kanske främst bilar.

Vågar man lämna sina barn att upptäcka staden på egen hand? Jag diskuterade detta med några vänner som också har barn. När kan man låta sina barn leka ute själva i staden? Vi var överens om att det kändes otäckt att släppa dem ensamma, bara tanken fick en att bli orolig. Men barn behöver få utforska världen på egen hand, hur påverkas de av att den friheten senareläggs p.g.a. föräldrars oro?

Hur påverkas barnen av denna oro? En slutsats jag säkert kan dra efter arbetet med exjobbet är att barnen är oerhört beroende av oss som planerar staden, för att få ta plats, för att få rätten till staden.

Källförteckning

Skriftliga källor

Ariès, P. (1982). *Barndomens historia*, Stockholm, Gidlunds

Banér, A. (1995). *Barndomens historia speglad i bildkonsten – ett kulturhistoriskt perspektiv*. I Banér A. (red.) *Ur Barndomens historia*, Centrum för barnkulturforskning. Stockholm: JINAB

Barns utemiljö. Betänkande avgivet av kommittén för barns utemiljö. SOU 1970:1. Stockholm: Liber förlag

Bengtsson, A. (1981). *Lekmiljö – Livsmiljö*. Göteborg: Steglands förlag

Bergnéhr, D. (2009). *Natur, utomhusmiljö och den goda barndomen i tidningen Förskolan*. I Halldén, G. (red.) *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

de Coninck-Smith, N. (2000). *For barnets skyld – Byen, skolen og barndommen 1880-1914*. Köpenhamn: Gyldendal

Björklid, Pia & Nordström, Maria. (2009). *När kommer barnen in i stadsplaneringen?* Formas tidning för ett hållbart samhälle, Nr 1 februari 2009

Elfstrand, B. (2008). *Nya fornlämningar vid Bosgård*, Arkeologisk utredning, Riksantikvarieämbetet, Linköping, UV Öst Rapport 2008:61

Eriksen, A. (1985). *Playground design*. New York: Van Nostrand Reinhold Company

Fog Olwig, K. & Gulløv, E. (red.) (2003). *Children´s places: cross-clutural perspectives*. London: Routledge

Forsgård, M. (1987). *Skolgårdens lekspråk*. Lund: Signum

Fredlund, J (1973) *Så lekte vi*. Västerås: Ica-förlaget

Frost, Joe L (2010). *A history of children´s play and play environments: toward a contemporary child-saving movement*. New York: Routledge

Grahn, P (1991). *Om parkers betydelse*. Stad och Land nr 93/1991, Alnarp: Movium

Grahn, P (2010). *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden: Att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*, Stockholm: Bonnier Existens

Halldén, G (2007). *Barns plats och platser för barn*. I Halldén, G. (red.) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson

Halldén, G. (red.)(2009). *Naturen som symbol för den goda barndomen*. Stockholm: Carlsson

Halldén, G. (2010). *Barndomsbegreppet som tidsspegel*. I Banér, A. *Barnets familjer ur barnkulturella perspektiv*. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. Stockholm

Harvard, I. (1998). *Ute i mellanrummen*. I Berfeldt, G. (red). *Barnens rum*. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. Stockholm: JINAB

Harley, J.B. (1988) *Maps, knowledge and power*. I Daniels, S & Cosgrove, D. (red.) *The Iconography of Landscape*, Cambridge: Cambridge University Press

Henschen, H M. (red.) (1990) *Barn i stan*. Stockholm: Tidens förlag

Heywood, C. (2005). *Barndomshistoria*. Lund: Studentlitteratur

Jensen, M. Harvard, Å. (red.) (2009). *Leka för att lära. Utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur

Kylin, M. (2004) *Från koja till plan: om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang*, Diss. Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp.

Kylin, M. (2010) *Stadsplanerarens dilemma*. I Lieberg, M. de Laval, S. & Åkerblom, P. (red) (2010). *Den lärande staden*. Umeå: Boréa Bokförlag

Lundahl, G. (1998) *Barns behov av arkitektur*. I Berfeldt, G. (red). *Barnens rum*. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet. Stockholm: JINAB

Mead, R. (2010). *State of play*. The New Yorker, 5 juli.

Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J (2011) *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Stockholm: Naturvårdsverket (Naturvårdsverket: Rapport 6407)

Mårtensson, F. (2010). *Den fartfyllda rofylldheten*. I Lieberg, M. de Laval, S. & Åkerblom, P. (red) (2010). *Den lärande staden*. Umeå: Boréa Bokförlag

Nilsson, N. (2002). *Barnens stad – En barnvänlig stad för barns bästa, lek och inflytande*. Stockholm: IPA-barns rätt till lek.

Nilsson, N. (2003). *Barnperspektiv på planeringen*. Karlstad: IPA - Barns rätt till lek,

Nilsson, N. (2006). *Det saknade barnperspektivet i planeringen*. Karlstad: IPA - Barns rätt till lek

Nilsson, N. (1970). *Busarna i lekplatsdebatten - tekniker, politiker, mammor*. Staffanstorp : Cavefors

Norén Björn, E. (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap - en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Stockholm : Lekmiljörådet

Patel, R. & Davidson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur

Prestvik, H. (2002). *Ikke bare et grøntområde - En oppgave om planlegging av grønnstruktur i boligområde*. Geografisk institutt, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU

Rasmusson, B (1998). *Stadsbarndom. Om barns vardag i en modern förort*. Meddelanden från Socialhögskolan. Lund

Sandberg, A, Vuorinen, T (2005) *Barndomens lekarenor*. Institutionen för Samhälls- och Beteendevetenskap, Mälardalens Högskola

Sandberg, A, Vuorinen, T (2008) *Barndomens lekmiljöer – förr och nu*. I Sandberg, A. (red.) *Miljöer för lek lärande och samspel*. Lund: Studentlitteratur

Sandell, K. Sörlin, S (red.) (2000) *Friluftshistoria - Från "härdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Söderlind, Ingrid (2001) *Barnen och framtiden*. I Banér, A (red.) *20 sekel, 20 barn*. Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms Universitet, Stockholm: JINAB

Wallén, G. (1996) *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur

Elektroniska källor

Unicef: <http://www.unicef.se/barnkonventionen/barnkonventionens-historia>
2011-04-06

Barnombudsmannen: <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=7864>
2011-04-06

Hags AB: <http://www.hags.se/about.asp?land=se&ok=1>
2011-04-06

NE: <http://www.ne.se/lang/friedrich-fr%C3%B6bel>
2011-05-16 sökning på Friedrich Fröbel

Malmö.se: <http://malmo.se/Medborgare/Idrott--fritid/Ung-Fritid/Lekplatser.html>
2011-06-01 Lekplatsprogram för Malmö

Malmö.se: <http://malmo.se/Medborgare/Stadsplanering--trafik/Kartor--geografisk-information/Webbkartor.html>
2011-05-23 Sökning på historiska kartor
2011-07-18 sökning på Malmö Stadsatlas

Vårt Malmö, nummer 5, 2006

Muntliga källor

Bo Göransson, Hags Aneby AB, samtal med 2011-08-12